

KUL TÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA
Adriana Ferenčíková, Dana Gu-
ričanová, Robert Hammel, Re-
náta Hlavatá, Ingrid Hrubaničo-
vá, Martin Chochol, Bronislava
Chocholová, Ján Kačala, Natália
Kolenčíková, Ľubor Králik, Jana
Levícká, Sibyla Mislovičová,
Lucia Molnár Satinská, Slavomír
Ondrejovič, Judita Páleníková,
Iveta Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
811 01 Bratislava, Panská 26

OBSAH KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 57 – 2023 – ČÍSLO 6

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- ŽIGO, Pavol: Výročie vzniku nášho
ústavu..... 321
- HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Antropo-
nymá typu *Antihamlet*, *Lžidimitrij*,
Pseudomaurikios/Pseudo-Maurikios
(o pravopisej stránke kompozitných
antropným modifikovaných prefix-
mi/prefixoidmi)..... 326
- JAKUBEK, Patrik: Niekoľko pozná-
mok o miestnom názve *Šoporňa* 340

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT,
Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhové
mená cudzokrajných cievnatých ras-
tlín. 3. Druhy začínajúce sa písmena-
mi F – H..... 348

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- Strom ma korunu, drik a koreňe* (2. časť).
E. Dvornická 357

ROZLIČNOSTI

- Nové sloveso *hrotiť*. S. Duchková 366

SPRÁVY A POSUDKY

- Správa zo seminára o jazykovom po-
radenstve. D. Cimermanová –
K. Piatková 370
- Životný míľnik Ľubice Dvornickej.
K. Balleková..... 373

SPYTOVALI STE SA

Zdrobnenina od podstatného mena *trh*.
J. Páleníková 376

PRIPOMÍNAME SI 378

Obsah 57. ročníka 379

Index 57. ročníka 382

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Organ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 57, 2023, č. 6 (18. 12. 2023). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Siblya Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 12 €, jednotlivé čísla 2 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava

© Matica slovenská, Martin

Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2023

Cena 2 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Výročie vzniku nášho ústavu

PAVOL ŽIGO

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Osemdesiate výročie vzniku dnešného Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV, v. v. i., je späté s dátumom 1. apríla 1943. V tento deň naša inštitúcia dostala názov Jazykovedný ústav Slovenskej akadémie vied a umení, v skratke SAVU, aj napriek tomu, že oficiálnym dátumom vzniku Slovenskej akadémie vied a umení je až 10. november 1943, pretože práve vtedy bolo vymenované jej predsedníctvo. Bez ohľadu na dobovú historickú situáciu, s ohľadom na rozvoj vedy, poznania, poznávania, rozvoj ducha a národnej kultúry bolo založenie Slovenskej akadémie vied a umení spoločensky aj vedecky potrebným činom. Napriek tomu boli proti takémuto zámeru mnohostranné a výrazné námietky spočívajúce na argumentoch o malom slovenskom národe, ktorý už začiatkom štyridsiatych rokov 20. storočia mal svoju Slovenskú učennú spoločnosť, Maticu slovenskú, Tranoscus, Spolok sv. Vojtecha, Spolok spisovateľov a umelcov a ďalšie profesijne orientované zložky, preto Akadémia týmto činom „nebola potrebná“... Vo vedeckej oblasti existovala už spomenutá Slovenská učenná spoločnosť, nadväzujúca po roku 1939, t. j. po rozpade ČSR a vzniku slovenského štátu, na Šafaříkovu učennú spoločnosť. Po zásluhách vo vydavateľskej činnosti sa mimoriadnym členom týchto spoločností stala významná osobnosť slovenskej jazykovedy

– Ľudovít Novák. Spolu s profesorom Františkom Valentínom, predsedom Slovenskej učenej spoločnosti (SUS), sa práve Ľ. Novák stal iniciátorom myšlienky a verejného deklarovania potreby založiť SAVU. Príležitosť sa naskytla pozvaním Slovenskej učenej spoločnosti na konferenciu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a Hlinkovej gardy do Trenčianskych Teplíc, kde by sa zástupca SUS kvalifikovane vyjadroval k otázkam jej činnosti. Túto príležitosť využili iniciátori myšlienky o založení Slovenskej akadémie vied a umení a Ľ. Novák dostal poverenie vypracovať zákon a dôvodovú správu vzniku SAVU. Ľ. Novák získal na podporu novej myšlienky vtedajšieho ministra školstva a národnej osvety Siváka a mnohých poslancov. Návrh na Slovenskom sneme predložil Pavol Čarnogurský a odporúčal zákon prijať s argumentom, že každý kultúrnejší národ má svoju Akadémiu. Slovenský snem napriek predchádzajúcej mnohostrannej nevôli návrh zákona o Slovenskej akadémii vied a umení schválil všetkými hlasmi! Bez ohľadu na dobovú politickú situáciu treba vznik vtedajšieho Jazykovedného ústavu SAVU vnímať ako skutok, ktorým sa na rýdzo vedeckom základe inštitucionalizoval výskum slovenského jazyka a politicky neinklinoval k vtedajšej oficiálnej politike.

Vznikom Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení sa inštitucionalizoval výskum fenoménu, ktorý je spomedzi všetkých vedných odborov a vedeckých disciplín jedinečný tým, že sa zameriava na bádanie prostriedku slúžiaceho všetkým vedám na opis ich vlastných vedeckých cieľov aj výsledkov ich bádania. Pre jazykovedca sa týmto cieľom výskumu založením Jazykovedného ústavu SAVU stal samotný jazyk – prostriedok myslenia, vyjadrovania a dorozumievania sa v každodennom živote aj vo vede. Do popredia vedeckého bádania sa tak dostala metajazyková funkcia slovenčiny, povyšujúca tento fenomén nad ostatné vedy – aj v duchu známej prvej Jánovej vety z Knihy kníh – *Na počiatku bolo slovo...* Základným vedeckým zámerom novovzniknutej vedeckej inštitúcie bolo spracovanie slovnej zásoby a pravopisných pravidiel, ktorými by sa používatelia riadili pri písomnom vyjadrovaní. Vznikom Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení v r. 1943 tak veda nastavila zrkadlo forme aj obsahu toho, čo človek vo všetkých sférach svojho života používa a využíva. Pred osemdesiatimi rokmi sa v tomto ústave slovenský jazyk stal dominantným predmetom záujmu o formy súkromného, verej-

ného, umeleckého aj vedeckého vyjadrovania obsahu v konkrétnom čase, na konkrétnom mieste a s konkrétnym zámerom. Tento fenomén tak začal prevyšovať všetky dovtedajšie aktivity či výstupy – monografie, štúdie, zborníky, príspevky aj články vydávané v kultúrnych, osvetových, konfesionálnych spolkoch a vo vedeckých spoločnostiach so širším záberom. Fenomén výskumu jazyka nadobudol a udržal si ho nepretržite po celých osemdesiat rokov svojej existencie. V roku 1952 sa názov ústavu zmenil na Ústav slovenského jazyka SAVU a po založení Slovenskej akadémie vied v nových spoločenských a politických pomeroch v r. 1953 bol nositeľom tohto názvu až do návrhu na jeho modifikáciu na podnet jazykovedca Jozefa Ružičku, ktorý pri hrobe politika, národovca a jazykovedca Ľudovíta Štúra v októbri 1965 vyslovil návrh na nové pomenovanie tejto vedeckej inštitúcie do podoby Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Tento názov bol ústavu oficiálne priznaný od 1. januára 1966 a rozšírený bol pred dvoma rokmi v duchu nedávnej štruktúrno-organizačnej zmeny doplnkom *v. v. i.*, vyjadrujúcim všetky významné prvky poslania ústavu, jeho vedeckého a spoločenského pôsobenia či ďalších perspektív. Za obdobie existencie ústavu vznikli základné jazykovedné diela, v ktorých je opísaná podoba národného jazyka Slovákov: *slovnej zásoby v spisovnom období – Slovník slovenského jazyka* (šesť zväzkov), *Krátky slovník slovenského jazyka*, vznikajúci *Slovník súčasného slovenského jazyka*, ktorého štyri zväzky sú používateľom k dispozícii. Rovnako sú v slovníkovej podobe spracované aj nespisovné podoby slovenčiny – v *Slovníku slovenských nárečí* (zatiaľ sú vydané tri zväzky), v štyroch zväzkoch *Atlasu slovenského jazyka* a v sedemzväzkovom *Historickom slovníku slovenského jazyka*. Pôvod slov a ich špecifické väzby s ostatnými slovanskými aj neslovanskými jazykmi zachytáva *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Piliermi vedeckého opisu slovenského jazyka sa stali kolektívne diela *Morfológia slovenského jazyka*, *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* a vydávanie vedeckých periodík *Recueil linguistique de Bratislava*, *Jazykovedné štúdie*, séria *Sociolinguistica Slovaca* a časopisov *Slovenská reč*, *Jazykovedný časopis*, *Kultúra slova*. Jednotlivé čiastkové problémy jazykovedného výskumu vychádzali a vychádzajú v podobe monografií jednotlivých pracovníkov ústavu ako výstupy riešenia grantových úloh aj spolupráce s inými akademickými pracoviskami.

Súčasný výskum Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., sa vyznačuje množstvom prívlastkov vysokých spoločenských, morálnych a vedeckých hodnôt: v prvom rade nie je ideologicky ani politicky limitovaný, zameriava sa takmer na všetky jazykové roviny s dominanciou na slovnú zásobu, jej fungovanie a dynamiku, na sociálne aspekty jazyka v spoločenskej praxi. Osobitná pozornosť sa venuje prirodzeným a historickým formám slovenského jazyka – nárečiam a ich kontaktom s inými slovanskými aj neslovanskými jazykmi, stabilizácii a kodifikácii terminológie všetkých vedných odborov, etymológii a spoločenskému statusu vlastných mien – onomastike. Samostatnú kapitolu výskumných aktivít ústavu a ich prepojenia s praxou a používateľmi tvorí oblasť korpusovej lingvistiky, ktorej výsledky sú elektronicky prístupné každému používateľovi jazyka v podobe Slovníkového portálu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV ako súboru slovníkov a databáz, poskytujúceho združené vyhľadávanie slov, častí slov a výrazov.

V cielenom vedeckom výskume – možno ako celkom prirodzenej vnútornej nerovnováhe systému či systémov, možno aj ako deficite mentálnych kapacít limitovaných nedostatočným finančným zabezpečením – pociťuje dnešný ústav potrebu koncentrovanejšieho výskumu aj na oblasť skladby či štýlov slovenčiny (túto sféru čiastočne v slovenskej vede aj praxi suplujú práce slovakistov pôsobiacich v univerzitnom prostredí). Napokon – na vyváženie spomenutých potrieb (nenazvime ich v jubilejnom texte nedostatkami) – jednou z najsilnejších stránok jubilujúceho Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., je práve prívlastok *verejná výskumná inštitúcia*. Slovo *verejná* v tomto prípade vyjadruje výraznú praktickú aj pragmatickú funkciu pracoviska: popri rýdzo teoretických vedeckých výskumoch v podobe výstupov z grantových úloh sa ústav výraznou mierou zúčastňuje na ich aplikácii stykom s verejnosťou: súčasné jazykové poradenstvo nemá povahu príkazov či zákazov, ale vysvetľovania podstaty jednotlivých slov, spojení a ich podôb, má podobu odporúčaní a návrhov. Používatelia jazyka tak v kontakte s jazykovým poradenstvom nadobúdajú pocit, že sú spolutvorcami súčasnej podoby jazyka, súčasťou interakcie vedy a praxe. Jazykové poradenstvo a výsledky výskumu ústavu sú z praktického aj pragmatického hľadiska verejne dostupné v elektronickej podobe v databázach súčasného slovenského jazyka s postupným dopĺňaním údajov z oblasti nárečí, historických textov a vlastných mien.

Napriek uvedeným základným dielam jubilujúceho Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, v. v. i., by bolo subjektívnym hodnotením vymenovať „najdôležitejšie“, „najväčšie“, „najvýznamnejšie“ práce či projekty vedeckej produkcie ústavu, pretože vymenovať ich v úplnosti ani nie je možné. Určite sa mnohé hodnotenia veľkej časti publikačných aktivít ústavu objavia na stránkach iných – vedeckých, odborných či popularizujúcich periodík. Z nášho pohľadu v tomto texte uvádzame na pozadí niekoľkých uvedených titulov aspoň základnú myšlienku prepojenia teórie a jej využitia: hodnotu každého vedeckého diela overí a ocení čas a prax. Preto tieto riadky pri príležitosti osemdesiateho výročia od založenia dnešného Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., vnímame ako tiché zamyslenie sa nad jeho dejinami, ktoré tejto inštitúcii pribúdajúce roky – v zhode s človekom – rozširujú poznanie, no na rozdiel od človeka mu neuberajú na sile, ale – práve naopak – inšpirujú ho do ďalšieho rozvoja. A tento trend si prajeme všetci, ktorí bránu tejto vedeckej inštitúcie denne otvárame, prajeme ju aj tým, ktorí ju v budúcnosti budú otvárať vo vedomí, že sa stretnú so zásluhou, spoločensky závažnou a ocenenou prácou.

*Antroponymá typu Antihamlet, Lžidimitrij, Pseudomauríkios/
Pseudo-Mauríkios (o pravopisnej stránke kompozitných
antroponým modifikovaných prefixmi/prefixoidmi)*

INGRID HRUBANIČOVÁ

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: In this article we discuss the word-forming, semantic and orthographic problems of a specific group of anthroponyms with the word-forming structure that combines prefixoid and anthroponym (Antihamlet, Lžidimitrij, Pseudomauríkios). We define the category of culturally symbolic anthroponym, role or situational anthroponym and conceptual anthroponym. We also address the appellativization of such anthroponyms – antijánošík, pseudojánošík. We pay separate attention to the names of historical pseudo-authors (Pseudomauríkios, Pseudoherodotos, Pseudolonginos) and we provide arguments why it is necessary to respect also the yet uncodified spelling of such anthroponyms – Pseudo-Mauríkios, Pseudo-Herodotos, Pseudo-Longinus –, relying on the communicative requirements and specific functions of such names in the professional fields in which they originate and are used.

Keywords: orthography, word formation, anthroponymy, prefix-modified anthroponym, appellativization of anthroponyms, culturally symbolic anthroponym, role or situational anthroponym, conceptual anthroponym, pseudo-author names

V Pravidlách slovenského pravopisu (ďalej PSP) sa vo vydaniach od r. 1991 v príkladovej zóne v podkapitole 1.3.1. *Mená ľudí a živých bytostí* zameranej na písanie veľkých písmen uvádza trojica osobných mien *Antihamlet, Lžidimitrij, Pseudomauríkios*. Nesprevádza ich nijaký výklad. Písanie dovedna zodpovedá písaniu apelatívnych kvázikompozít so slovotvornou štruktúrou *prefix/prefixoid + podstatné meno (antihrdina, antiromán, lži prorok, lži pápež, pseudoumelec, pseudoprávnik)*, píšú sa ako jedno slovo a propriálnosť sa na-

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe a grantovej úlohy VEGA č. 2/0016/21 Slovník súčasného slovenského jazyka – 7. etapa (koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum).

značuje veľkým písmenom. Tieto tri osobné mená sa stali modelovými na pravopisné riešenia a odporúčania pri antroponymických jazykových jednotkách s rovnakou slovotvornou štruktúrou – slúžia ako akési mechanické vzory. Pri rozširovaní vysvetlení o pravopisnej stránke antroponým v slovenčine považujeme za potrebné pristaviť sa pri tejto modelovej trojici a poukázať na fakt, že napriek slovotvornej schéme, ktorá tieto mená spája, každé z nich predstavuje špecifický typ – jednak z hľadiska funkcie v komunikátoch, no predovšetkým z hľadiska možností sémantickej interpretácie, vyplývajúcich z triadickej platnosti abreviačne motivovaných útvarov, keď niektoré prefixoidy môžu fungovať aj ako samostatné substantíva či adjektíva alebo oboje (podrobne túto problematiku pri apelatívach spracúva M. Gavurová, 2013a, 2013b, 2013c). A do tretice – typ antroponým s predponou *pseudo-*, ktorými sa pomenúvajú v historiografii a iných vedách pseudoautori, teda autori, ktorých autorstvo nie je jednoznačne preukázané alebo je spochybňované, predstavuje v rámci tejto skupiny celkom špecifické antroponymum, pri ktorom do pravopisnej stránky zasahujú aj iné ako čisto jazykové konvencie.

1. Všeobecná charakteristika prefixom/prefixoidom modifikovaných antroponým

Slovotvorný proces:

východiskové osobné meno →
modifikujúca 1. zložka (prefix/prefixoid) + 2. zložka (východiskové osobné meno)
→ *nové osobné meno*

Príklady:

Hamlet → *anti-* + *Hamlet* → *Antihamlet*

Jánošík → *pseudo-* + *Jánošík* → *Pseudojánošík*

Stalin → *neo-* + *Stalin* → *Neostalin*

Dimitrij → *lži-* + *Dimitrij* → *Lžidimitrij*

Maradona → *mini-* + *Maradona* → *Minimaradona*

Typ dvojzložkových kompozitných osobných mien so slovotvornou štruktúrou *prefix/prefixoid + osobné meno* sa vymyká bežnej slovotvorbe, sémantike aj funkcii osobného mena v tom zmysle, že tieto vymenované stránky sa tu „zviačujú“ a podieľajú sa na tvorbe osobného mena, ktoré nereferuje iba na základný propriálny význam (označiť vlastným menom – onymická designácia), ale nesie aj významy „druhého rádu“, ktoré by sme mohli označiť ako *kultúrnosymbolický*, *sociokultúrny* a *diskurzívny*.

Tieto významy vyplývajú z faktu, že východiskom (motivujúcim výrazom) takýchto antroponým je spravidla iné osobné meno so statusom kulturémy¹ – vzniká tak vlastne osobné meno ako významom prefixu/prefixoidu modifikované iné osobné meno („meno na mene“). Východiskovým antroponymom sú v prevažnej miere mená „kánonických osôb“ – personálnych kultúrnych symbolov, keď meno osoby splyva s vlastnosťou, vlastnosťami,² ktoré sa osobe prisudzujú v kultúrnom alebo sociálnom diskurze. Ide o antroponymá známe z literárneho kánonu, z dejín, z histórie umenia, legiend, mýtov, ale aj o súčasné osoby známe z oblasti športu, politiky a pod. Ak hovoríme o „prevažnej miere“ kultúrnosymbolických antroponým ako východisk prefixom/prefixoidom modifikovaného antroponyma, treba dať do pozornosti fakt, že v umeleckej oblasti sa stretávame s konceptuálne podmieneným utváraním tohto typu antroponým napr. aj od oficiálnych (kalendárových) rodných mien alebo od apelatív, také antroponymá však plnia komunikatívnu funkciu iba v rámci svojho ohraničeného kontextu. Napr. bez poznania kontextu nevieme interpretovať význam a funkciu mena postavy *Antikrista* v románe A. Nothombovej.³ Až keď poznáme dej, vlastnosti a krstné meno jednej z hrdiniek románu, ktorá sa volá Krista, charakter antroponyma sa objasní ako viacmotivovaný – jednak osobným menom hrdinky, jednak kultúrnosymbolickým antroponymom *Antikrist* i apelatívom *antikrist*. V obsahovo-tematickej rovine takéto meno naznačuje, že postava sa stáva svojím protipólom, negatívnym, diabolským opakom: *Krista – Antikrista*. Podobným spôsobom s narážkou na ruské dejiny (narážka na meno Lžidimitrij, ktorým sa označovali falošní, samozvaní následníci cára) využíva tvorenie kompo-

¹ Kulturéma – jazykový znak s významnou kultúrnou informáciou, o kulturémach zhrnujúco pozri napr. Maarová, 2015, tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.

² O špecifickom použití propria v prenesenom význame v konštrukciách typu *Klaus je Mečiar Česka*, *Goya je Beethoven medzi maliarmi*, *Desaťročný afganský chlapec Farhad Nouri je známy ako malý Picasso medzi migrantmi v srbskom utečeneckom centre*, *Rusíni predsa nechcú byť Baskami Európy či Kurdmi Ázie!* pozri štúdiu M. Ivanovej (2022). V práci Ivanovej sa metonymické relácie typu „nosiť kvality zastupuje kvalitu“, resp. „ideálny člen kategórie zastupuje kategóriu“ realizujú ako konštrukčná metonymia, v prípadoch ako *Antihamlet* by sme mohli uvažovať o slovotvornej metonymii, presnejšie povedané, metonymický posun (nosiť kvality za kvalitu) tu operuje na tej zložke kompozita, ktorá plní funkciu modifikovaného prvku (*Hamlet*) a vstupuje do hry ešte pred samotným procesom kompozície, resp. kvázikompozície (porov. prácu Brdar & Brdar-Szabó, 2013, o funkcii metonymie v slovotvorných procesoch).

³ Nothomb, Amélie: *Antikrista*. Marenčin PT, 2006, slovenský preklad Ladislav Franek.

zitného antroponyma tohto typu – *Lžiserioňka Lžichochlačev* – Vladimír Sorokin v románe *Telúrsko*.⁴

Vo sfére literatúry a umenia vznikajú nepravé antroponymá (mená fiktívnych osôb) **tohto typu fakticky od akéhokoľvek rodného mena či priezviska** bez ohľadu na jeho kultúrnu „známosť“ a **plnia funkciu buď primárnych mien** (postava nesie iba takto utvorené meno), **alebo sú doplnkovými sekundárnymi menami** (postava má svoje primárne meno – *Krista* –, no za istých okolností, keď sa charakterovo mení, nesie aj sekundárne, príznakovo utvorené meno *Antikrista*). V umeleckej oblasti však takto utvorené mená plnia často aj funkciu medziliterárneho nadväzovania, napr. tematizujú známe literárne postavy vytváraním ich protichodných typov: *Hamlet* – *Antihamlet*. Výborný príklad z domácej literatúry máme v diele Ladislava Ťažkého *Zjavenie Sabíny* (1997), v ktorom sa na tematizáciu neromantickej, pragmatickej lásky využíva dvojica postáv *Antijúlia* a *Antirómeo* s narážkou na romantických shakespearovských milencov Rómea a Júlie. V českej literatúre podobným spôsobom pomenoval K. Čapek postavu *Antimétheus*⁵ ako protiklad k *Prometeovi*⁶ (gr. *Prométheus*).

Antijúlia plače. Prežíva ukrutné sklamanie z *Antirómea*? (...) Našiel som *Antijúliu!* Od tejto chvíle to už musí byť len Júlia. Moja vysnívaná *Antijúlia* v tejto chvíli zomrela. (...) A ak som sa prehrešil, tak len tým, že som ako spisovateľ prezradil jej bolesť, vykričal hriech *Antirómea*, majstra tanca, a tým porušil „spovedné“ tajomstvo. (Ťažký, Ladislav: *Zjavenie Sabíny*. Martin: Matica slovenská 1997. 320 s.)

„Veľmi správne,“ ozval sa *Antimétheus*. (...) „Obžalúvam *Prometea*, že tento božský a neprekonateľný živel zveril pastierom i otrokom, komukoľvek,

⁴ „... na jarmoku vo Vladimíre si najali šikovného tanečníka, na papuľu mu nalepili živorodú masku, muž a tú zrobili just podľa mladšieho z bratov Chochlačevovcov, najznámejších malosoloušských tanečníkov. Prišiel tento *Lžiserioňka Lžichochlačev*, pretancoval tri večery, vzal samovar so samohonkou a odprášil. (Sorokin, Vladimír: *Telúrsko*. Bratislava: Artforum 2014. 312 s. Preklad: Ján Štrasser)

⁵ Pri mene *Antimétheus* ide o ešte zložitejší slovotvorný proces ako len o pridanie prefixu/prefixoidu pred celé vlastné meno osoby. Môže ísť o zohľadňovanie starogréckej predpony *pro-* v mene *Pro-métheus* a o jej zámenu predponou *anti-*. V modifikovanom mene sa uplatňuje iba druhá časť komponentu *-métheus*.

⁶ Meno *Prometeus* v poslovenčenej podobe uvádzajú Pravidlá slovenského pravopisu (2013) i Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny (2022). V slovenskom preklade textu K. Čapka pravdepodobne na základe kodifikácie vznikol pravopisne odlišný zápis druhej časti mena *-métheus* v mene *Prometeus*: pri mene *Antimétheus* sa zachováva originálny český zápis mena a pri mene *Prometeus* sa uplatnil kodifikovaný slovenský zápis.

kto prišiel; že ho neodovzdal povolánym rukám, ktoré by ho strážiili ako štátny poklad a vládli nim. Obžalúvam Prometea, " kričal vzrušene Antimétheus, „že naučil zažihať oheň i cudzincov!" (Čapek, Karel: Z knihy apokryfov. In: Čapek, Karel: Život a dielo skladateľa Foltýna. Z knihy apokryfov. Preklad: Marián Heveši. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1988. 199 s.)⁷

Antroponymická platnosť označení osôb utvorených kompozitne s prvou zložkou prefixom/prefixoidom je v umeleckej oblasti nespochybniteľná, ide o autorské rozhodnutie, o fiktívne postavy a špecifickú slovo tvorbu a funkciu literárnych a vôbec v umení utváraných vlastných mien osôb.

V rámci bežnej sociálnej interakcie, najmä v profesionálnej aj v občianskej publicistike, takisto vznikajú označenia osôb s uvedeným slovo tvorným pôdorysom, ale ich antroponymická platnosť nie je vždy jednoznačná. V našom čiastkovom výskume, v ktorom vychádzame z nami vytypovanej vzorky antroponým, pri ktorých predpokladáme možnosť utvárania kompozitných antroponým modifikovaných prefixom/prefixoidom, sa nateraz ukazuje, že v tejto sfére jazykovej komunikácie bývajú **východiskovými menami najčastejšie priezviská** osobností známych z dejín – vodcov, diktátorov, hrdinov, vedcov – alebo súčasných osobností známych z oblasti politiky, športu a pod.

Ak ide o antroponymá (t. j. tak sú v rámci kontextu zamýšľané a zapísané produktom výpovede, vyjadrenia), ide o

a) **sekundárne antroponymá** (jestvujú popri úradných menách osôb), ktoré by sme mohli označiť ako **rolové** alebo **situčné antroponymá** – nie sú to prezývky v pravom zmysle, vznikajú v rámci prisúdenej alebo prijatej roly alebo v rámci situácie; zachytávame, že takýmto spôsobom sa tvoria napr. aj internetové pseudonymy (diskutér sa podpisuje napr. menom *Antidzurinda*):

Tak napríklad J. Menzl je Antijánošíkom a J. Jakubisko strýcom Maxibáčim, ktorý si kúpil v Amerike cirkus Buffalo Bill... (SME, 1996); Vzhľadom na súčasnú faktickú slabosť slovenskej opozície sa Západu javí prezident Kováč nie ako akýsi Antimečiar, ale ako demokraticky zvolená prekážka... (SME, 1995); Macron sa na stretnutí s Trumpom usmieval. V kampani ho síce mnohí označovali za Antitrumpa a medzi lídrami je rozdiel 32 rokov, no zdalo sa, že si aspoň navonok rozumejú. (SME, 2017);

⁷ V texte citované doklady – ak nie je uvedené inak – pochádzajú z korpusu Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01), ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV, v. v. i.

Na reakcie čitateľa *Antidzurinda* a jemu podobným „ekonómom“ sa ani neunúvajte odpovedať. (jankech.blog.hnonline.sk, 2010)

b) **nepravé – konceptuálne antroponymá**, ktorými sa nemusí označovať nijaká konkrétna osoba, ale akási „**potenciálna**“ osoba, ktorá je typovo, vlastnosťami iná (podľa významu prefixoidu) ako nositeľ východiskového antroponyma:

Vízia nejakého charizmatického vodcu – Antimečiara sa natoľko hlboko zakorenila v hlavách, že pre tohto vodcu sa dokonca vymyslela funkcia horvorcu SDK. (SME, 1997); O sto rokov alebo aj skôr budú Neostalin, alebo nejaký blázon Neohitler to konečne začne riešiť s nesprátnym ľudským plemenom. (tvnoviny.sk, 2010); Skúsia nájsť demokrati Antitrumpa? Siahnu po starej garde? Alebo vyťahnu niekoho z mladšej generácie? (depe.sk); Hľadanie ideálneho Antizemana, českého Kisku, stále trvá. (SME, 2016)

O utvorenie jednoslovného antroponyma však nemusí ísť v prípadoch, keď prefixoid plní aj funkciu samostatného plnovýznamového slova, napr. prídavného mena. Spojením nesklonného prídavného mena a východiskového antroponyma vzniká prívlastková syntagma:

Nová juhoamerická hviezda ihneď dostala dres s číslom desať. S jeho parametrami (68 kilogramov, 174 centimetrov) si vyslúžil prívlastok „mini Maradona“ (SME, 2003); Bolo tam príliš veľa „mini Hitlerov“, ktorí si o sebe mysleli strašne veľa, rovnako ako dnes, keď má hnutie v Nórsku možno 100 – 150 ľudí. (ciernalabut.sk, 2016); Napadlo mi, či človek môže byť úspešný a zároveň slušný, a nie taký mini Hitler, akým Lindsey začínala byť. (Campbellová, Alexandra: Bývalá priateľka. Bratislava: Ikar 2001. 350 s. Preklad: Viera Detková)

2. Apelativizácia prefixom/prefixoidom modifikovaných antropónym

Výraznou črtou kultúrnosymbolických antropónym je, že sa ľahko apelativizujú, keďže osobné meno tu splýva s istými typickými črtami alebo iba s istou črtou svojho nositeľa, ktoré sa v rámci mentálnych procesov porovnávania a prirovnávania pretransformujú na všeobecný význam „nositeľ vlastností podobných vlastnostiam nositeľa mena“. Daná vlastnosť alebo vlastnosti sú kultúrnointerpretačne podmienené, niekedy ostávajú nezmenené, inokedy podliehajú (subjektívnym al. skupinovým) interpretačným rozšíreniam alebo zmenám. Ilustruje to vyššie uvedená dvojica *Antikrist – antikrist* alebo zná-

me, v slovníkoch zachytené dvojice *Don Juan* (literárna postava) – *donchuan* (zvodca žien, záletník), *Don Quijote* (literárna postava) – *donkichot* (rojko; idealista; kto bojuje za niekoho, niečo bez vyhladky na úspech). Z novších antroponým zachytených v Slovníku súčasného slovenského jazyka (H – L, 2011) a v Ortograficko-gramatickom slovníku slovenčiny (2022) je to napríklad dvojica *Jánošík* (Juraj Jánošík, legendami opradený vodca zbojníckej družiny, ktorý „bohatým bral a chudobným dával“) – *jánošík* (človek nejakou vlastnosťou podobný Jánošíkovi). Kultúrnosymbolické antroponymá sú zdrojom eponymickej lexiky, vyššie uvedené apelatíva (okrem výrazu *jánošík*) patriace už medzi „tradičné“ eponymické a apelativizačné príklady zahŕňa je popri výkladových slovníkoch aj Slovník slovenských eponým (Ološtiak, 2018), ktorý zachytáva aj novšie jednotky, napr. *robinson/robinsonka* „kto žije osamotene a jednoducho, sebestačne“ (c. d., s. 223) podľa literárnej a filmovej postavy Robinsona Crusoea. V korpuse však nachádzame aj ďalšie aktualizované významy, akými sú napr. „technologicky izolovaný človek, bez sociálneho kontaktu sprostredkovaného technológiami“; „kto dovoľňuje mimo civilizácie na odľahlom, neobývanom mieste“⁸ (nevšímame si tu homonymá s neživotným významom, ktoré predstavujú ďalší stupeň prenesenia významu, napr. „izolovaný, zo systému vyčlenený objekt“)⁹.

Hoci sa na prvý pohľad môže zdať táto problematika ako jasná a viac-menej okrajová, pri uvažovaní o prípadoch rozšírenia výkladu pravopisnej stránky antroponým so slovotvornou schémou *prefix/prefixoid + antroponymum* sa nám javí hodná pozornosti práve vzhľadom na propriálno-apelatívnu „prechodnosť“, ktorá sa vzťahuje aj na tieto antroponymá.

Aj pri nich jestvujú viaceré apelatívne podoby, napr. ***jánošík – antijánošík – pseudojánošík***.

... *ide najskôr o bezbrehý obdiv novodobých „antijánošíkov“, teda tých, čo chudobným berú a sebe rozdáajú pod heslom...* (SME, 1998); „*Bol som si raz prečítal takú poviedku Petra Jaroša – Pacho, hybský zbojník. (...) Napadlo mi,*

⁸ *Dovolenka bez internetu, mobilu ako robinsoni, a predsa s pohodlím.* (SME, 2013); *Bez škrupúl si tu tak môžete pripadať ako „moderní robinsoni“.* *Pobyt je vhodný pre všetkých, ktorí chcú tráviť dovolenku mimo akéhokoľvek ruchu, obklopení krásnou mediteranskou prírodou, bez technických vymožeností modernej doby.* (cestuj.org, 7. 9. 2018)

⁹ ... *v okolí Aulity bola zvýšená rádioaktivita a niektoré menšie satelity sa vychýlili z ideálnych stacionárnych dráh a stali sa vesmírnymi robinsonmi.* *Ľudia na nich ostali bez možnosti pravidelného zásobovania.* (J. Fekete, 1988)

že by to vlastne mohol byť **antijánošík**... (SME, 1995); *Ale ani títo slovenski „pseudojánošiči“ si nakradnutý majetok dlho neužívali.* (SME, 1997)

3. Špecifickosť antroponým s predponou *pseudo-* pri autoroch, ktorým sa autorstvo len pripisuje (*Pseudomaurikios – Pseudo-Maurikios, Pseudoherodotos – Pseudo-Herodotos* a pod.)

V tejto časti textu dávame do pozornosti potrebu prehodnotiť doterajšiu kodifikáciu písania mien typu *Pseudomaurikios* a rozšíriť ju v prospech novšieho poznania charakteru a funkcií takýchto mien i na základe potrieb používania tohto typu mien v odbornej i bežnej praxi.

3.1. Rekonštrukcia cesty ku kodifikácii písania zložených osobných mien tohto typu dovedna s veľkým začiatočným písmenom verzus realita

Osobným menám s predponou *pseudo-* venoval pozornosť Ladislav Dvonč. V článku *Z kníh roku 1969: Dejiny a kultúra starých Slovanov* (Kultúra slova, 1970, s. 340 – 342), v ktorom analyzuje jazykovú stránku historicko-popularizačnej publikácie encyklopedického charakteru vydané vo vydavateľstve Obzor v uvedenom roku, pri vymenúvaní jazykových chýb spomína aj nesprávne písanie veľkých písmen v osobných menách *Pseudo-Maurikios, Pseudo-Caesarius* a *Pseudo-Zachariáš*: „Pokiaľ ide o písanie veľkých písmen, nepokladáme za správne písanie takýchto prípadov: *Pseudo-Maurikios* (37, 73), *Pseudo-Caesarius* (44), *Pseudo-Zachariáš* (200). Tak ako píšeme *Lžidimitrij, Lžisebastián* a pod., treba písať aj *Pseudomaurikios, Pseudozachariáš* (pozri náš príspevok *Pseudo-Maurikios?*, SR 31, 1966, 63 – 64).“ Tu svoje tvrdenie ničím nezodôvodňuje, no odkazuje na svoj skorší článok v Slovenskej reči v rubrike Rozličnosti, v ktorom sa takisto venuje zápisu osobných mien obsahujúcich predponu *pseudo-* v historickej monografii. Tentoraz išlo o odbornú historickú publikáciu historika Petra Ratkoša *Pramene k dejinám Veľkej Moravy* vydanú v r. 1964 vo Vydavateľstve Slovenskej akadémie vied. Už v tejto skoršej historickej monografii (rok 1964!) L. Dvonč zachytil prípady písania mena *Pseudo-Maurikios* so spojovníkom a s veľkými začiatočnými písmenami v oboch častiach mena. Dvonč upozorňuje, že také mená treba písať spolu s veľkým začiatočným písmenom – *Pseudomaurikios*, argumentujúc analogickými vlastnými menami *Neslovan, Praslovan* uvedenými v PSP z r. 1964. Ďalej sa opiera aj o pravopis mena *Lžidimitrij* a *Lžisebastián*, ktoré

nachádza v historickej literatúre a v beletrii, kde sa píše ako jedno slovo s veľkým začiatočným písmenom (c. d., s. 63). Druhým argumentom L. Dvonča je, že: „Písanie ‚Pseudo-Mauríkios‘ je nesprávne aj preto, že sa takto pravopisne zhoduje toto meno s menami typu *Gregor-Tajovský*. Medzi oboma prípadmi mien je však zásadný rozdiel, ktorý nedovoľuje písať ich rovnako. Pri menách typu *Gregor-Tajovský* ide o tzv. podvojnú vlastnú mená, ktoré vznikajú spojením dvoch samostatných vlastných mien osôb (priezvisk *Gregor* a *Tajovský*) na označenie jednej osoby. Meno *Pseudomauríkios*, resp. ‚Pseudo-Mauríkios‘ však nepredstavuje takéto podvojnú vlastnú meno, pretože prvou časťou týchto mien, t. j. časťou *Pseudo-* (podobne aj *Lži-*) nemožno samostatne pomenovať nejakú osobu“ (c. d., s. 63 – 64). Záver článku obsahuje návrh na zachytenie tohto typu mien v pravopisných pravidlách: „Bude vhodné uviesť v Pravidlách v kapitole o písaní veľkých písmen vo vlastných menách osôb ako príklady aj mená typu *Lžidimitrij*, *Lžisebastián*, *Pseudomauríkios* a pod., aby sa ich správne písanie upevnilo“ (c. d., s. 64). Konštantín Palkovič približne o desať rokov neskôr v článku v *Kultúre slova* z r. 1978¹⁰ venovanom písaniu názvov osôb už mená *Pseudomauríkios*, *Lžidimitrij* nepovažuje za problematické, uvádza ich iba zapísané dovedna s veľkým začiatočným písmenom, v zátvorke za nimi odkazujúc na už analyzovaný Dvončov článok z r. 1966. Na stránkach našich jazykovedných časopisov dlho po spomenutých príspevkoch nenachádzame o tejto téme nič. V PSP z r. 1991 a v ich ďalších vydaniach sa však už v dokladovej zóne v časti o písaní veľkých začiatočných písmen pri osobných menách (1.3.1. Mená ľudí a živých bytostí) bez bližšieho vysvetlenia uvádzajú aj príklady *Antihamlet*, *Lžidimitrij*, *Pseudomauríkios*.¹¹ V tomto duchu s odkazom na L. Dvonča sa o pravopise uvedeného typu zložených osobných mien jednoznačne vyjadruje aj v súčasnosti Iveta Valentová v štúdiu *Pravopisné problémy rodných mien a ich derivátov* uverejnenej v *Slovenskej reči* v r. 2022. Konštatuje v nej: „V kompozitných rodných menách, ktoré vznikli spojením dvoch mien ako jedno slovo, napr. *Annamária* (*Anna* a *Mária*), *Anabela* (*Anna* a *Bela*), sa píše veľké písmeno len na začiatku, pretože ide o jedno zložené rodné meno. Už L. Dvonč (1966) upozornil na nesprávny pravopis mena byzant-

¹⁰ PALKOVIČ, Konštantín: Písanie slova *habán* a iných názvov osôb. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 5, s. 149 – 152.

¹¹ Pozri uvedené podkapitulu 1.3.1. v Pravidlách slovenského pravopisu, 2013. Dostupné na <https://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf>.

ského historika *Pseudo-Mauríkios*. Keďže nejde o dvojité meno (*Jean-Paul*), malo by sa správne písať ako jedno slovo bez spojovníka *Pseudomaurikios* podobne ako etnické a obyvateľské mená utvorené od vlastných mien typu *Nemad'ar, Exrakišan, Protobulhar, Praslovan* či *Juhoameričan* (porov. PSP, s. 56).“ (Valentová, 2022, s. 81 – 82) Domnievame sa, že v súčasnosti, keď už o tomto type mien pseudoautorov historických textov máme viac poznatkov, ich pravopis by nemal ostať takto nemenný. Ide totiž o veľmi špecifické mená – ich zápis podlieha aj iným konvenciam, ako sú konvencie písania výrazov s prefixom/prefixoidom v slovenčine.

3.2. V čom sú mená *Pseudo-Mauríkios, Pseudo-Herodotos* iné a prečo je potrebné rešpektovať zápis mien tohto typu aj so spojovníkom a s prípadnými obmenami veľkého písmena v prvej časti takýchto mien

Inakosť týchto mien tkvie v špecifickej funkcii, ktorú plnia vo vybraných oblastiach – v historiografii, bibliografii, vo filozofii, v textológii, literárnej kritike a i. Okrem toho ako súčasť autorstva v publikáciách majú aj právnu a internacionálnu dimenziu. Podliehajú takisto katalogizačným konvenciam (knižnice) a citačným potrebám. Sú to vlastne konvencionalizované odborné pseudonymá. Pri skúmaní starovekých, stredovekých, ale aj novších textov (napr. S. Freuda) publikovaných pod menom istého autora¹² dochádza pri vedeckom skúmaní k spochybňovaniu pôvodne označeného autorstva. Táto skutočnosť sa potom premieta do tvorby mien v danom vednom odbore, teda mien pseudoautorov, ktoré sú naprieč kultúrami formálne rovnaké – spochybnenie autorstva alebo neznáme autorstvo sa naznačuje predponou *pseudo-* pridanou pred meno autora, ktorý nie je istý, resp. dielo dokázateľne obsahuje prevzatia z iných textov. Pravopisná stránka takýchto mien je v rozličných jazykových prostrediach trochu modifikovaná, ale predsa len sa stretáva v jednom bode – ukazuje sa potreba formálne zachovať meno spochybňovaného (pôvodného) autora, teda zapísať ho s veľkým začiatočným písmenom, a to pravdepodobne preto, že dielo naďalej vychádza alebo sa v odbornom prostredí registruje aj pod menom pôvodného autora alebo ďalších autorov. Napr. staroveké grécke dielo *O vznešenosti* sa najčastejšie prisudzuje *Longin(us)ovi*, jeho autorstvo

¹² Napr. dielo *Strategikon*, manuál, ako viesť vojnu, text, ktorého vznik sa datuje medzi 6. – 9. storočie, bolo pripisované byzantskému vojvodcovi a cisárovi Mauríkiovi. Jeho autorstvo sa spochybňuje, na čo slúži v odbornej oblasti meno *Pseudo-Mauríkios*. Napriek tomu dielo dosiaľ vychádza aj pod menom cisára Mauríkia.

sa však spochybňuje a pripisuje sa aj rôznym iným autorom – podľa uvedenia na stredovekej kópii textu sa ako autorstvo uvádzalo „*Dionýzius alebo Longinus*“, neskôr sa dielo pripisovalo len *Cassi(us)ovi Longin(us)ovi* alebo len *Dionýzovi z Halikarnasu*¹³, potom *Plutarchovi* a iným, takže sa registruje pod pseudoautorským menom *Pseudo-Longinus* (pozri heslo Longinus v encyklopedickej internetovej publikácii Britannica¹⁴).

V odbornej komunite sa nevyhnutne musí pracovať jednak so všetkými týmito poznatkami, jednak s cudzojazyčnou literatúrou a v nej jestvujúcimi pravopisnými konvenciami zápisu takýchto mien, ktoré je v rámci citovania diel a uvádzania ich bibliografie potrebné rešpektovať. Ak sa len letmo pozrieme na spôsob zápisu mien pseudoautorov, v angličtine sa v najvšeobecnejšom informačnom texte na Wikipédii uvádza pri mene autora diela *Život Homéra* pseudoautor *Pseudo-Herodotus* s doplňujúcou informáciou, že súčasná vedecká konvencia zápisu mena je ***Pseudo-Herodotus***, no popri antroponyme jestvuje aj všeobecné meno ***pseudo-Herodotus***.¹⁵ V literatúre písanej po anglicky však zaznamenávame aj zápisy (*pseudo-*)*Herodotus*, (*Pseudo-*)*Herodotus*, (*pseudo*)*Herodotus* a pod. V poľštine sa napríklad tento typ antroponyma uvádza vo *Veľkom ortografickom slovníku* (Wielki słownik ortograficzny) so zápisom ***Pseudo-Dionizy*** a takisto v *Pravidlách písania a interpunkcie* (Zasady pisowni i interpunkcji) v stati *Písanie výrazov s predponami*: „*pseudo-*: *pseudoartysta*, *pseudoarystokrata*, *pseudofilozoficzny*, ale: *pseudo-Rosjanin*, ***Pseudo-Dionizy***, zob. 47.¹⁶

V ruskom kontexte zachytávame meno ***Псевдо-Дионисий Ареопагит*** (Psévdo-Dionisij Areopagít), v nemeckom ***Pseudo-Dionysius***.

V českom prostredí sa pravopisnej problematike tohto typu mien venoval A. Stich. V širšie koncipovanom článku *Psaní jmen Ultračech, Pseudočech*

¹³ Encyclopaedia Beliana (zv. 3, s. 393) uvádza toto meno v podobe *Dionysios Halikarnaský*.

¹⁴ Dostupné na <https://www.britannica.com/biography/Longinus-Greek-literary-critic>.

¹⁵ „... and therefore according to current scholarly conventions the author merits the name 'Pseudo-Herodotus'. Although used in this context as a proper name, it is also used as a common name, 'the pseudo-Herodotus', whenever a writer questions the authorship of any or any part of the writings of Herodotus.“ [... preto podľa súčasných odborných konvencií prislúcha autorovi meno ‚Pseudo-Herodotos‘. Hoci sa v tomto kontexte používa ako vlastné meno, používa sa aj ako všeobecné meno ‚pseudo-Herodotos‘.“] ([https://en.wikipedia.org/wiki/Life_of_Homer_\(Pseudo-Herodotos\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Life_of_Homer_(Pseudo-Herodotos)))

¹⁶ Pozri na <https://sjp.pwn.pl/szukaj/Pseudo-Dionizy.html> a takisto na <https://sjp.pwn.pl/zasady/148-33-Pisownia-wyrazow-z-przedrostkami;629484>.

(Naše řeč, 1980) konštatuje kolísanie v pravopise mien pseudoautorov a pripisuje ho vplyvu pravopisných konvencií iných jazykov: „... v některých jazycích nám blízkých platí pro tento slovtvorný typ zásady odlišné. Objevuje se proto u tohoto typu v jazykové dorozumivací praxi dost kolísání. Lze se setkat s grafickými podobami jako Pseudo-Isidor, Pseudo-isidor, ba i pseudoIsidor apod.“ (c. d., s. 215). Pravopisnú zásadu písať odvodené alebo zložené mená tohto typu dovedna, pričom sa veľké písmeno prenáša na začiatok novoutvoreného výrazu, odporúča rešpektovať aj pri menách pseudoautorov.¹⁷ Česká akademická Internetová jazyková příručka pri výklade o písaní spojovníka¹⁸ takéto mená explicitne neuvádza, čo by sa azda dalo interpretovať aj tak, že akceptuje odporúčania A. Sticha. Na webových stránkach Ústavu pro jazyk český však zároveň nachádzame formy „**Pseudo-Bernard** z *Clairvaux*“¹⁹ či „české zpracování **Pseudo-Kallisthenova** díla“, „překlad **Pseudo-Augustinova** De diligendo Deo“, „**Pseudo-Burley**, Skutky a mravy dávných mudrců“, „Paradisus animae **Pseudo-Alberta Velikého**“ a pod.²⁰ Uvádžajú sa v textoch, ktorých autormi sú pracovníci oddelenia vývoja jazyka – zdá sa, že vzhľadom na svoje odborné zameranie považujú za potrebné postupovať pri písaní príslušných mien inak, ako odporúčal A. Stich.

Aj v našom prostredí sa v súčasnosti, napriek vyše tridsaťročnej kodifikácii písania mien tohto typu ako jednoslovného propria bez spojovníka, v odbornej literatúre staršieho i novšieho dáta používajú tieto mená písané so spojovníkom a s veľkým písmenom na začiatku výrazu i v mene autora po spojovníku. Korpusové zistenia pomeru zápisov – kodifikovaného a nekodifikovaného – sú nasledujúce: *Pseudomauríkios* (1) : *Pseudo-Mauríkios* (27); *Pseudoherodotos* (0) : *Pseudo-Herodotos* (8); *Pseudolonginos* (0) : *Pseudo-Longinos* (2); *Pseudodionýzius* (13) : *Pseudo-Dionýzius* (48); *Pseudoizidor* (5) : *Pseudo-Izidor* (11).

Ilustračne uvádzame doklady nekodifikovaných zápisov mien *Pseudo-Herodotos* a *Pseudo-Longinos*.

¹⁷ Pozri STICH, Alexander: Psaní jmen typu Ultračech, Pseudočech. In: Naše řeč, roč. 63, 1980, č. 4, s. 2015 – 2017.

¹⁸ <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=164>; [cit. 8. 12. 2023]

¹⁹ <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edienipoznamka.aspx?id=BernListB>; [cit. 8. 12. 2023]

²⁰ Zdroj všetkých dokladov: <https://vokabular.ujc.cas.cz/soubory/essc/essc-soupis-pramenu-azkratek.pdf>; [cit. 8. 12. 2023]

Pseudo-Herodotos

Zo spleti správ, a najmä podľa **Pseudo-Herodotovho** spisu, ktorý sa zachoval vo dvoch rukopisoch (z byzantskej doby), môžeme zostaviť asi takýto Homérov „stručný životopis“... (...) Ostatne takéto rozborby by boli na tomto mieste celkom nemysliteľné: museli by sme sa vyrovnat' nielen s **Pseudo-Herodotovým** Životopisom Homéra, ale aj s asi 350 útržkami z diel rôznych antických a byzantských spisovateľov. (...) Na druhej strane v tom istom **Pseudo-Herodotovi** stojí, že Homérova matka prišla do Smyrny, ktorú práve založil Teseus... (Zamarovský, Vojtech: Objavenie Tróje. Bratislava: Perfekt 2002. 312 s.)

Pseudo-Longinos

Zasa sa vrátim do antiky. **Pseudo-Longinos** vo svojom štylistickom spise *O vznešenosti*, ktorého znovuoživenie kládlo základy francúzskemu i viedenskému klasicizmu, vyratúva žriedla onoho vrcholného, vznešeného štýlu. (...) **Pseudo-Longinos** priamo spája ľudské prejavy so spoločenskou skutočnosťou, a teda „nijaký otrok sa nestane rečníkom, keďže zo zvyku vždy hľadá akoby útočisko pred fackou“. (Godár, Vladimír: Naša demokracia má všetky znaky paródie. In: Nové slovo. Bratislava, Pravda, 6. 5. 2008); *Dejinným poohliadnutím sa o vznešenom dozvedáme už v 1. stor. n. l., najmä v podaní (Pseudo-)Longina*, ktorému sa pripisuje autorstvo spisu *O vznešenom*. **Longinos** učil svojich žiakov rečníckemu umeniu. (Tomašovičová, Jana: Vynáranie vznešeného. In: Filozofia, 2008, roč. 63, č. 7, s. 592 – 599)

Z našich zistení a z dôkladnejšieho vysvetlenia charakteru mien historických pseudoautorov vyplýva potreba rešpektovať pravopisnú konvenciu odbornej komunity a v pravopisných pravidlách antroponým pripustiť dve možnosti ich zápisu – kodifikačne starší, zodpovedajúci písaniu výrazov s prefixom/prefixoidom v slovenčine (*Pseudomauríkios*), ktorý však nemožno použiť ani pri citovaní cudzojazyčnej literatúry, ani v bibliografii, a zápis so spojovníkom a s dvoma veľkými písmenami; ten je v odborných prácach tiež prítomný už od 60. rokov 20. st. – ako to naznačujú aj články L. Dvonča, na ktoré sa odvolávame vyššie –, no jazykovedci ho odmietali. Prax potom ukáže, ktorý zo spôsobov používateľa uprednostnia.

PodĎakovanie

Za cenné pripomienky ďakujem posudzovateľkám a posudzovateľovi štúdie prof. Mgr. M. Ivanovej, PhD., Mgr. N. Kolenčíkovej, PhD., a PhDr. E. Králikovi, DSc.

LITERATÚRA

BRDAR, Mario – BRDAR-SZABÓ, Rita: Some reflections on metonymy and word-formation. In: *Explorations in English language and linguistics*, 2013, 1 (1), s. 40 – 62.

DVONČ, Ladislav: Z knih roku 1969: Dejiny a kultúra starých Slovanov. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 10, s. 340 – 342.

DVONČ, Ladislav: *Pseudo-Maurikios?* In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 1, s. 63 – 64.

Encyclopaedia Beliana. Zv. 3. Bratislava: Veda 2003. 702 s.

Encyclopedia Britannica. Dostupné na <https://www.britannica.com/biography/Longinus-Greek-literary-critic>.

GAVUROVÁ, Miroslava: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe. Foto vítané.“ Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (1. časť). In: *Slovenská reč*, 2013a, roč. 78, č. 1 – 2, s. 41 – 57.

GAVUROVÁ, Miroslava: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe. Foto vítané.“ Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (2. časť). In: *Slovenská reč*, 2013b, roč. 78, č. 3 – 4, s. 152 – 173.

GAVUROVÁ, Miroslava: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe. Foto vítané.“ Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (3. časť). In: *Slovenská reč*, 2013c, roč. 78, č. 5, s. 274 – 284.

Internetová jazyková príručka. Dostupné na <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

IVANOVÁ, Martina: Kto je slovenský Leonardo da Vinci? O jednom type metaforicko-metonymických konštrukcií v slovenčine. In: *Kultúra slova*, 2022, roč. 56, č. 1, s. 3 – 18.

MAAROVÁ, Iveta: Kulturéma a jej charakteristika. In: *Lingua et vita* 8/2015, s. 59 – 68. Dostupné na https://linguaetvita.sk/www_write/files/issues/2015/08/d_07_59az68_jkk_maarova_082015.pdf.

OLOŠTIAK, Martin: *Slovník slovenských eponým*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2018. 264 s.

Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. Dostupné na <https://slovník.juls.savba.sk/>.

PALKOVIČ, Konštantín: Písanie slova *habán* a iných názvov osôb. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 5, s. 149 – 152.

Slovník slovenských eponým. Ed. Martin Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove 2018. 263 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka, I – IV (2006, 2011, 2015, 2021). Dostupné na <https://slovník.juls.savba.sk/>.

STICH, Alexander: Psaní jmen typu Ultračech, Pseudočech. In: *Naše řeč*, roč. 63, 1980, č. 4, s. 2015 – 2017. Dostupné na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6210>.

VALENTOVÁ, Iveta: Pravopisné problémy rodných mien a ich derivátov. In: *Slovenská reč*, 2022, roč. 87, č. 2, s. 62 – 88.

Vokabulár webový. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>.

Wielki słownik ortograficzny. Dostupné na <https://sjp.pwn.pl/szukaj/Pseudo-Dionizy.html>.

Zasady pisowni i interpunkcji. Dostupné na <https://sjp.pwn.pl/zasady/148-33-Pisownia-wyrazow-z-przedrostkami;629484>.

Niekoľko poznámok o miestnom názve Šoporňa

PATRIK JAKUBEK

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: The article deals with the origin and development of the oikonym *Šoporňa*. As there are different opinions about the origin of this settlement name, the author's aim is to present all the motivational backgrounds, taking into account all the relevant geographic-historical-linguistic aspects, and to take an adequate position on them. The comparative method finally revealed, that the name of the village was probably not motivated by the apellative *šopa* (known in English as a shed), as a folk etymology suggests, but rather by the natural conditions of the locality.

Keywords: onomastics, oikonyms, proper name, etymology, Slovak oikonym *Šoporňa*

Vzniku miestneho, osadného názvu (ojkonyma) obce *Šoporňa*, ktorá sa rozprestiera na ľavom brehu rieky Váh v Podunajskej nížine, sa v doteraz publikovaných slovenských lingvistických, resp. onomasticky ladených prácach nevenovala dostatočná pozornosť. Výnimkou je azda len dvojzväzková práca *Slovenský juh v stredoveku* od Jána Stanislava (1948), v ktorej sa autor snažil komplexne, s prihliadnutím na rôzne humánno-lingvisticko-geografické faktory vysvetliť etymológiu a motiváciu názvov temer všetkých obcí a miest z oblastí južného Slovenska, no jeho výklady viažuce sa k heslu *Šoporňa* boli pomerne nejednoznačné a pripúšťajúce rôzne motivačné činitele. Hoci je nepochybne nutné ich považovať za významný a primárny exkurz do etymologickej stránky tohto osadného názvu, považujeme za správne sa k nim vrátiť, zhodnotiť ich a prípadne doplniť o ďalšie možné, nielen vedecké, ale i ľudovoetymologické výklady, s ktorými sme už čiastočne pracovali v našej bakalárskej práci *Vývin a analýza ojkoným galantského regiónu* z roku 2021.

Zatiaľ najstaršie známe listinné záznamy o obci *Šoporňa* pochádzajú z roku 1251. V listine vtedajšieho uhorského panovníka Bela IV., ktorá sa obsahovo viazala k darovaniu rozsiahlych pozemkov rádu premonštrátov na potreby

Príspevok bol vypracovaný v rámci vedeckého projektu Lexika slovenských terénnych názvov (č. 2/0019/20) grantovej agentúry VEGA.

vybudovania kláštora, sa obec spomína najmä ako metačný bod týchto darovaných pozemkov v podobe *Supurni* (CDS II., s. 256 – 257). V neskorších historických obdobiach je obec doložená v prameňoch z roku 1411 pod názvom *Soporny* (VSOS III., s. 132), v roku 1420 ako *Sopornok* (tamže), v roku 1493 zasa ako *Soprony* (tamže). K významnejším zmenám v zápise osadného názvu došlo následne až od druhej polovice 18. storočia, keď sa v listinných dokumentoch vyskytuje postupne v podobách *Sopornyi* (1773, NOSR, s. 289), *Schopornya* (roky 1786 – 1808, NOSR, s. 289) a *Sopornya* (roky 1863 – 1913, NOSR, s. 289). Do súčasnej pravopisnej (grafickej) podoby *Šoporňa* sa názov definitívne ustálil až v roku 1920 a je výsledkom štandardizačnej praxe v nových politických a administratívnych podmienkach súvisiacich so vznikom prvej Československej republiky (NOSR, s. 289).

Už pri prvom pohľade na stavbu ojkonyma obce sa žiada spomenúť najprv ľudovoetymologický výklad možného vzniku názvu, ktorý je i v súčasnosti, a to nielen medzi obyvateľmi obce, ale aj medzi societou širšieho mikroregiónu pomerne obľúbený a živý. Podľa neho názov vznikol z apelatíva *šopa*, pretože údajne sa v minulosti v priestore, na ktorom sa rozprestiera dnes obec, vyskytovali vo väčšom množstve šopy, ktorých prvoradou úlohou bolo poskytnúť nielen nocľah počestným, ale ktoré slúžili aj na uskladnenie rôznych úžitkových surovín či ustajnenie dobytku.¹ K tomuto miestnemu a na prvý pohľad vcelku racionálnemu výkladu sa napokon vyjadril aj J. Stanislav (1948, s. 509), podľa ktorého je však tento výklad málo pravdepodobný, zdôrazňujúc, že koreň *šop-* sa v pôvodnej podobe latinizovaného názvu *Supurni* nenachádza, pričom dal ostro do kontrastu bulharské podstatné meno *Šopsko*, v ktorom sa podľa neho tento koreň slova už skutočne vyskytuje.

Nazdávame sa, že tento Stanislavov nesúhlasný postoj k prípadnej motivácii zo substantíva *šopa* je namieste, pretože ak by sme chceli pripustiť pravdepodobnosť takéhoto výkladu, nedokázali by sme následne adekvátne vysvetliť prítomnosť konsonantu *r* v názve obce. Ďalším možným argumentom, ktorý je tiež pomerne v ostrej opozícii proti motivácii z apelatíva *šopa*, je otázka relevantných etnických a medzijazykových kontaktov. Substantívum *šopa* sa v tejto

¹ Tento ľudovoetymologický výklad, ktorý sa primárne viaže na názov obce *Šoporňa*, poznajú aj obyvatelia v susednej obci Pata a opierajú sa oň pri výklade názvu svojej obce. Na základe tejto interpretácie uvádzajú, že názov obce je motivovaný tým, že údajne piata šopa v poradi od chotári obce Šoporňa mala vzniknúť v chotári obce Pata (dial. *pátá* „*piata*“ > *Pata*).

podobe adaptovalo pôvodne z germanizmu *der Schuppen*, resp. z jeho nárečovej podoby *Schoppen* (SESS, 2015, s. 587). Aj keď sa nemecký element v tomto historickom období – v čase prvej písomnej zmienky (polovica 13. storočia) – dostáva vo zvýšenej miere do Uhorska vďaka fenoménu kolonizácie, ktorej prvoradým cieľom bolo znovu dosídliť vyľudnené oblasti po známom vpáde Mongolov, a možný príchod nemeckého obyvateľstva aj do okolia Šoporne by na prvý pohľad časovo tiež mohol spadať do tohto obdobia (príchod zväčša po roku 1241 – prvá písomná zmienka o obci v roku 1251), musíme mať na pamäti početné mimojazykové okolnosti, ktoré takúto tézu nepodporujú: viaceré archeologické výskumy, ktoré sa realizovali v predchádzajúcom storočí v chotári Šoporne, neobjavili žiadne pozostatky nemeckých hrobov, nemeckého osídlenia/reosídlenia alebo čohokoľvek, čo by pripomínalo siahanie nemeckého vplyvu až do tejto lokality v období pred prvou písomnou zmienkou (porov. Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. I. zväzok. I. časť – Bratislava, hlavné mesto SSR, a Západoslovenský kraj, 1989, s. 103 – 104). Rovnako ani B. Varsik v publikácii *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku* (1984), v ktorej rekonštruoval vplyvy nemeckej kolonizácie v Bratislavskej stolici, neuvádza, že by sa juhovýchodne od Trnavy (na území v okolí obce Šoporňa) usádzalo nemecké etnikum. Najbližšie sa spomína v súvislosti s nemeckými hosťami azda len obec Smolenice² (tamže, s. 113 – 114) a juhozápadné oblasti Žitného ostrova (tamže, s. 120 – 133).

Naopak, historik M. Marek (2006, s. 31 – 32) v rámci bližšieho skúmania pôsobnosti cudzích etník na slovenskom území v období stredoveku uviedol, že južné oblasti západného Slovenska v myslenom trojuholníku medzi mestami Nové Zámky, Dunajská Streda a Galanta, s prihliadnutím na bohatstvo riečnych tokov a početné riečne priečody v tejto lokalite patrili medzi strategické body, ktoré sa snažili zajať staromaďarské kočovné posádky pri postupnom prenikaní do Panónie. A skutočne – prítomnosť viacerých staromaďarských posádok relatívne blízko obce Šoporňa dokladuje nielen bohatosť ojkonymického materiálu, v rámci ktorého možno identifikovať osadné názvy motivačne utvorené buď od názvov strážnych kmeňov Maďarov, či už kmeňa *Kürt* (motivácia pre názvy dnešných obcí Zemianske Sady < 1156 *Kurt*, VSOS III., s. 348; Mostová < 1245 *Curtv*, VSOS II., s. 272; Pusté Sady

² Obec Smolenice však bola pôvodne staroslovanské sídlo, ktoré neskôr nemeckí hostia len dosídlili (pozri Marek, 2006, s. 82).

< 1352 Kyurth, VSOS II., s. 467), Nyék (motivácia pre názov obce Čierna Voda < 1217 Nek, VSOS I., s. 296), alebo dokonca priamo z osobného mena arpadovského potomka Takšoňa, ktorého jednotky sa usadili pri dnešnej obci Matúškovo (< 1138 Tocsun, CDS I., s. 76), ale tiež, vcelku prirodzene, aj rozsiahle staromaďarské archeologické náleziská objavené pri neďalekej Galante, Šali či v chotárnej časti Dvorník (Marek, 2006, s. 30 – 32).

Prihliadajúc tak na postupne meniaci sa etnografický reliéf juhozápadného Slovenska v priebehu 9. a 11. storočia, keď pôvodne slovanskú vrstvu obyvateľstva začínalo dopĺňať staromaďarské etnikum, a vcelku minimálny zásah nemeckého vplyvu predpokladáme, že ak by názov danej obce mal skutočne reflektovať existenciu šôp, tak by nebol odvodený z lexikálnej výpožičky z nemčiny, ale skôr z lexiky starej maďarčiny.

Argumentačne oveľa prijateľnejšou tézou týkajúcou sa vzniku osadného názvu je tá, že by mohol vzniknúť posesívnym tvorením z osobného mužského mena *Sophronius* (Stanislav, 1948, s. 509), resp. pôvodne gréckeho antroponyma *Sófronios* (Σωφρονιος), v latinizovanej podobe *Sophronios*, *Sophronius*. K tejto antroponymickej motivácii sa prikláňal aj maďarský etymológ a jazykovedec L. Kiss (1988, s. 489), podľa ktorého obdobná motivácia bola aj v prípade názvu maďarského mesta Šopron (1125/1185 *Cyperon*, 1156/1412 *Supruniensi*, 1225 *Suprun*). Hoci v slovenskej ojkonymii nájdeme mnoho sídel, ktorých názvy boli nepochybne odvodené z latinských, gréckych alebo dokonca zo slovanských mien (porov. Krajčovič, 2005), a pri možnej etymologickej príbuznosti názvov miest *Šoporňa* – *Šopron* a ich identickej motivácii z osobného mena *Sophronius* by sa tak, pravda, dalo argumentovať napríklad prostou zámenou konsonantu *r* so samohláskou *o* v spoločnej slabike, ale L. Kiss v rámci daného heslového slova pracoval primárne len s historickým dokladom *Soporn(y)* a nebral do úvahy skoršie, resp. neskoršie zápisy tohto ojkonyma. Navyše platí, že kým v prípade maďarského názvu *Šopron* by v prospech výkladu z gréckeho osobného mena *Sophronius* mohla svedčiť skutočnosť, že mesto sa vyvinulo na mieste pôvodného rímskeho sídliska, v prípade *Šoporne* obdobný argument pre tento výklad už nenájdeme. Nateraz tak zostáva antroponymický pôvod ojkonym *Šoporňa* a *Šopron* len hypotézou.

Istá podobnosť osadných názvov *Šoporňa* a *Šopron* je však evidentná. Českí autori I. Lutterer, L. Kropáček a V. Huňáček (1976, s. 249) pokladali

názov maďarského mesta *Šopron* za nejasný a jeho súčasnú podobu za adaptáciu názvu starého rímskeho sídliska s názvom *Scarabantia* alebo *Scrabantia*, ktoré sa nachádzalo na území dnešného Šopronu. Prostredníctvom Slovanov žijúcich na tomto území sa mal antický názov v podobe *Suprun* napokon dostať k Maďarom. V takomto prípade by sa ukazovalo, že názvy *Šopron* a *Šoporňa* nemajú etymologicky ani motivačne nič spoločné.

V skutočnosti však predsa len mohli obidva názvy vzniknúť rovnakým spôsobom, zohľadniac pri výklade náležité jazykové a mimojazykové faktory. Predpokladáme, že obidve ojkonymá vznikli z maďarských komponentov *só* [šó] = *sol'* a *por* = *prášok, prach*. V takomto prípade by motivačným impulzom pre vznik osadných názvov boli prirodzené vegetačné a hydrologické podmienky lokalít, na ktorých obe sídla vznikli: miesta pôvodne neregulovaných a bohato meandrujúcich riek Váh (obec Šoporňa) a Ikva pri Neziderskom jazere (mesto Šopron), čo dosvedčujú aj jednotlivé historické mapovania. Riečne ramená, utvárajúce v okolí striedavo barinatý a presušený terén, obohacovali pôdu o soľ v dôsledku výparného hydrologického režimu v zamokrených terénnych depresiaciach so stagnujúcou vodou. Pravdepodobnú relevantnosť tejto motivačnej línie môže dokladať skutočnosť, že sa totožným výkladom zaoberal už F. Pesti, maďarský historik, ktorého state o pôvode názvov vybraných miest Uhorska skompletizoval, preložil a následne vydal vo forme zborníka slavista ruského pôvodu A. Petrov v roku 1927. V ňom sa pri hesle *Šoporňa* priamo uvádza, že „[n]ázev byl dán od četných luk bohatých sanytrem³, t. j. od „só por“ (slaný prášek)“ (Petrov, 1927, s. 83). Tento, možno už trochu zabudnutý výklad, argumentačne môže podporiť nielen náhľad do slovej zásoby maďarčiny, v ktorej možno registrovať stále zaužívané jednoslovné kompozitum *sópor* zdokumentované aj v náležitom lexikografickom prameni (MNES, 1980, s. 1226), ktoré sa mohlo následne do slovenského jazyka prevziať v podobe *šópor, ale taktiež aj existencia dodnes živého (neštandardizovaného) názvu chotárnej časti *Šošláp* v šopornianskom katastri,⁴ ktorý bol nepochybne

³ Sanitra – liadok, dusičnan sodný (HSSJ, 2000, s. 219); v zasolených pôdach ide v skutočnosti o vysoký podiel sodíka alebo uhličitanov, príp. hydrogénuhličitanov sodíka, vápnika a horčíka.

⁴ Vďaka rozsiahlej zbernej akcii, ktorú v priebehu 70. rokov začal M. Majtán v spolupráci s R. Krajčovičom a študentmi Filozofickej fakulty Univerzity Komenského prostredníctvom dotazníkov v jednotlivých obciach a ktorej výsledkom je rozsiahly súbor kartotečných listkov obsahujúcich názvy lúk, pasienkov, močiarov, lesov či polí slovenských miest a obcí, sa nám podarilo excerpovať terénnych názvov okresu Galanta, resp. priamo obce Šoporňa získať i variantné názvy

utvorený z maďarského adjektívneho tvaru *sós* = *slaný* a zo substantíva *láp* = *močiar*, *bahnisko*.⁵ Aj napriek tomu, že z hľadiska štruktúrnej lingvistiky ide na prvý pohľad o dva odlišné výrazy obsahujúce rozdielne východiskové maďarské etymóny (a síce *sósláp* ako spojenie adjektíva a substantíva a *sópor* ako zložené substantívum, ktorému však sekunduje v názve obce pôvodne domáci sufix *-ña* vychádzajúci z praslovanského **-bn'а*, známeho už v celom slovanskom svete pri tvorbe tzv. *nomina loci* zo substantívnych základov /PS, 1974, s. 139/), ich súvzťažnosť s načrtnutou motivačnou linkou je podľa nášho názoru viac ako evidentná. Ak následne pri týchto skutočnostiach naostatok pripomenieme i to, že v katastri susediacich obcí sa podnes nachádzajú významné podunajské slaniská *Juhásove slance* a *Síky*⁶, ktorých názvy výrazne reflektujú na biotopy so zvýšenou salinitou, dotvorí sa vcelku logická mozaika o vývine osadného názvu *Šoporňa*, ktorého východiskovou motiváciou sa stali napokon prosté geografické realie lokality, na ktorých sa sídlisko postupne utváralo. Navyše platí, že ak by sme zobrali do úvahy už skôr načrtnutú možnosť prešmyknutia spoluhlásky *r* s vokálom *o* v názve *Šopron* a skutočnosť, že sa v tomto meste do rieky Ikva vlieva *Slaný potok* (maď. *Sós-patak*), tak spomenutá paralela s názvom obce *Šoporňa* a chotárnym názvom *Šošláp* sa zdá viac ako pravdepodobná a naznačuje rovnaký genetický pôvod aj motiváciu pri oboch osadných názvoch. Nedá sa však vylúčiť ani to, že v skutočnosti ide o dva geneticky odlišné názvy: jeden odkazujúci na pôvodné rímske osídlenie, a to prostredníctvom gréckeho osobného mena *Sophonius* (mesto *Šopron*), a druhý motivovaný prírodnými podmienkami (obec *Šoporňa*).⁷

tohto chotárneho priestoru primárne pomenovaného ako *Šošláp*, dokonca aj s bližšou charakteristikou lokality. Ide aj o neštandardizované podoby, ktoré sú síce v súčasnosti už medzi obyvateľstvom menej frekventované, no stále prínosné, pokiaľ ide o tému fungovania jazyka, resp. vlastného mena v spoločenskej komunikácii obyvateľov obce. V kartotéke Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, v. v. i., sa uvádzajú tieto podoby: *Sás láp*, *Šašláb*, *Šušláp*, *Šošlap* a doslovne preložená podoba *Slaný močiar*:

⁵ Adjektívno-substantívne kompozitum *sósláp* sa mohlo obdobne ako zložené substantívum *sópor* následne prevziať do slovenského jazyka v podobe **šošláp*.

⁶ Názov slaniska *Síky* vznikol pravdepodobne z pôvodného **sík* ako substantíva (deverbatíva) odvodeného od *sikať* s primárnym významom „pruďko vystrekovať z úst sliny, pľuvať“ (HSSJ 5, 2000, s. 252), no vzhľadom na využitie ako pomenovania pre mokrad' sa pôvodný význam slovesa relatívne posúva do roviny „strieľať, vystrekovať“, prípadne „vyvierat“.

⁷ Sprvu by sa mohlo zdať, že názov obce Šoporňa sa na základe nami načrtnutej motivačnej línie môže zaraďovať do paradigmy tých obcí a miest, ktorých názvy súvisia priamo so soľou ako dôležitou komoditou a jej samotnou produkciou (ťažbou), prepravou či uskladnením a o ktorých písal napríklad aj R. Krajčovič (2006, s. 320 – 325) v spojitosti s veľkomoravskou Soľnou cestou.

ZOZNAM SKRATIEK

CDS	Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae
VSOS	Vlastivedný slovník obcí na Slovensku
NOSR	Názvy obcí slovenskej republiky
SESS	Stručný etymologický slovník slovenčiny
HSSJ	Historický slovník slovenského jazyka
MNES	A magyar nyelv értelmző szótára
SP	Słownik prasłowiański

ZOZNAM ZNAČIEK

*	rekonštruovaná podoba
<	smer vývinu
>	smer vývinu

LITERATÚRA

A magyar nyelv értelmző szótára. V. Kötet. (Mo – S). Budapest: Akadémiai Kiadó 1980. 1 315 s.

DOMENOVÁ, Marcela: Prešov. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKÁČKA, Ján a kol.: Lexikón stredovekých miest na Slovensku. Bratislava: Historický ústav SAV 2010. s. 331 – 353.

Nazdávame sa však, že takáto prvoplánová analógia by nebola adekvátna, pretože viaceré, zväčša historicko-politicko-technické okolnosti ju zaiste nepodporujú. Musíme mať na pamäti, že soľ bola v minulosti veľmi dôležitým druhom tovaru a spočiatku sa na uhorské územie (a teda aj na územie Slovenska) dovážala. Najprv z rumunského Sedmohradska poväčšine na vtedajšie východné Slovensko, z ktorého sa distribuovala do ďalších lokalít, resp. z poľskej Wieliczky, z ktorej profitovala najmä oblasť Spiša a Oravy (Kučera, 1965, s. 90). O „domácich“ zásobách soli hovoria listinné pramene až v polovici 13. storočia a dotýkajú sa Slanských vrchov a najmä lokality Solivaru pri Prešove, ktorého soľné pramene sú listinne doložené už v roku 1285 (Domenová, 2010, s. 340). Soľ sa tu však získavala približne až do 16. storočia len prostredníctvom tzv. soľanky, až neskôr sa podľa vzoru krajín s rozvinutejším ťažobným priemyslom na krátky čas pristúpilo k ťaženiu soli v podzemných šachtách. Takto vyťažaná soľ sa uskladňovala a následne prepravovala po stredovekých a ranonovovekých obchodných trasách do rôznych usadlostí, lokality na západnom Slovensku nevyvímajúc, a ich zásobovanie zabezpečovala predovšetkým Nitrianska kapitula (Verdon, 2008, s. 30). Pre západnú časť dnešného územia Slovenska bol však dôležitý aj styk s rakúskym soľným monopolom, keďže sa v tejto časti krajiny soľné náleziská vôbec nevyskytovali. A práve v absencii soľných nálezísk na západe krajiny sa postupne kryštalizuje odpoveď na to, prečo nemožno Šoporňu zaradiť do skupín okojným ako *Solivar*, *Solníčka*, *Sol'* alebo *Solník*, v ktorých okolí buď prebiehala ťažba soli, alebo sa tam soľ skladovala, prípadne okolo ktorých sa soľ pravidelne vo veľkej miere transportovala. V blízkosti Šoporne, resp. priamo v nej, naopak neprebíhala žiadna ťažba soli a soľ, ktorá sa v minulosti prevážala väčšinou vážskymi brodmi pri Sereďi a Šintave, bola najčastejšie transportovaná v podobe soľných kameňov a nie vo forme soľného prášku. Taktiež nateraz nedisponujeme ani žiadnym listinným materiálom, ktorý by preukázateľne proklamoval, že by Šoporňa bola jedným zo západouhorských, resp. západoslovenských sídel s právom uskladnenia, resp. ďalšieho transportovania tohto tovaru. Takéto právo však mali relatívne blízke sídla – už spomenutá Nitra, ďalej Bratislava (Lysá, 2010, s. 120 – 123), Trnava (Rábik, 2010, s. 529) alebo v priebehu druhej polovice 18. storočia aj mestečko Sereď (Melníková, 2002, s. 68).

- Historický slovník slovenského jazyka. 5. zv. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 2000. 692 s.
Kartotéka terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.
- KISS, Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. II. Kötet. (L – Zs). Budapest: Akadémiai Kiadó 1988. 824 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. Bratislava: Literárne informačné centrum 2005. 230 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Veľkomoravská Soľná cesta v Potísi zdokumentovaná historickou toponymiou. In: Acta Onomastica, 2006, roč. XLVII. s. 320 – 325.
- KRÁLIK, Lubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.
- KUČERA, Matúš: Poľsko-slovenský obchod so soľou do konca 16. stor. In: Slovanské štúdie 7. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1965. s. 89 – 121.
- LUTTERER, Ivan – KROPÁČEK, Luboš – HUŇÁČEK, Václav: Původ zeměpisných jmen. Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů z celého světa. Praha: Mladá fronta 1976. 300 s.
- LYSÁ, Žofia: Bratislava. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján a kol.: Lexikón stredovekých miest na Slovensku. Bratislava: Historický ústav SAV 2010. s. 105 – 139.
- MAJTÁN, Milan: Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997). Bratislava: Veda 1998. 600 s.
- MAREK, Miloš: Cudzie etniká na stredovekom Slovensku. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2006. 519 s.
- MARSINA, Richard: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus I. Bratislava: Obzor 1971. 472 s.
- MARSINA, Richard: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II. Bratislava: Obzor 1987. 608 s.
- MELNIKOVÁ, Marta: Mestečko Sereď od Moháča k rokom meruôsmym (1526 – 1848). In: Sereď. Dejiny Mesta. Sereď: Mesto Sereď 2002. s. 51 – 76.
- Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. I. zväzok. I. časť – Bratislava, hlavné mesto SSR, a Západoslovenský kraj. Red. D. Bialeková. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied 1989. 290 s.
- PETROV, Aleksei: Sborník Fr. Pestyho (Helység névtara – seznam osad v Uhrách z r. 1864 – 65 jako pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatoruských osadách. Praha: Česká akademie věd a umění 1927. 159 s.
- RÁBIK, Vladimír: Trnava. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján a kol.: Lexikón stredovekých miest na Slovensku. Bratislava: Historický ústav SAV 2010. s. 523 – 551.
- Słownik prasłowiański. Tomus I. (A – B). Red. Franciszek Sławski. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1974. 487 s.
- STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku. 2. diel. Turčiansky svätý Martin: Matica slovenská 1948. 672 s.
- VERDON, Peter: História Soľnej Bane. In: Enviromagazín, 2008, roč. 13. s. 30 – 31.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 1 (A – J). Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda 1977. 526 s.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 2 (K – R). Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda 1977. 517 s.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 3. (S – Š). Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda 1978. 536 s.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Druhové mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 3. Druhy začínajúce sa písmenami F – H

MICHAL HRABOVSKÝ (Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) – JÁN KLIMENT (Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica) – IVETA VANČOVÁ (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.)

- Fadogia caespitosa* Robyns – fadó-gia trsnatá
Fagaropsis angolensis (Engl.) H. M. Gardner – fagarovec angolský
Fagraea ceilanica Thunb. – voňavkovec cejlónsky
Falcatifolium falciforme (Parl.) de Laub. – kosákovník obyčajný
Faramea occidentalis (L.) A. Rich. – faramea západná
Farfugium japonicum (L.) Kitam – podbeľovec japonský
Faroea salutaris Welw. – faroea spásna
Farrago racemosa Clayton – miešanec strapcovitý
Fatoua villosa (Thunb.) Nakai – moruška huňatá
Faurea saligna Harv. – faurea vřbovitá
Feddea cubensis Urb. – fedea kubánska
Fenerivia capuronii (Cavaco et Keraudren) R. M. K. Saunders – fenerivia Capuronova
Feretia apodanthera Delile – ferécia sediacopeľnicová
Ferreyranthus verbascifolius (Kunth) H. Rob. et Brettell – ferrejrnt divozelolistý
Feroniella lucida (Scheff.) Swingle – citrónovník svietivý
Fevillea cordifolia L. – hrnčekovec srdcovitolistý
Fibigia kermanshahensis Ranjbar et Karami – fibígia kermanšahská
Fibraurea tinctoria Lour. – zlato-drievko farbiarske
Ficalhoa laurifolia Hiern – fikalhoa vavrínolistá
Filifolium sibiricum (L.) Kitam. – niťolistok sibírsky
Fillaeopsis discophora Harms – fileovec diskonosný
Fimbristylis angamoozhiensis Ravi

- et Anil Kumar – fimbria angamooz-
hyjská
- Finschia chloroxantha* Diels – fin-
šia zelenožltá
- Flagellaria indica* L. – flagelária
indická
- Fleischmannia incarnata* (Walter)
R. M. King et H. Rob. – konopá-
čovec bledokarmínový
- Flemingia strobilifera* (L.) W. T.
Aiton – flemingia šišticovitá
- Flindersia collina* (F. M. Bailey)
F. M. Bailey – hviezdicovník
kopcový
- Floydia praealta* (F. Muell.) L. A.
S. Johnson et B. G. Briggs – ma-
kadámiovka prevysoká
- Floscopa scandens* Lour. – floskopa
šplhavá
- Foetidia mauritiana* Lam. – smra-
dovnik maurícijský
- Fontainea picrosperma* C. T. White
– fonténea horkosemenná
- Foonchewia coriacea* (Dunn) Z. Q.
Song – funčevia kožovitá
- Forsskaolea tenacissima* L. – prh-
ľavka najhúževnatejšia
- Forsteronia spicata* (Jacq.) G. Mey.
– forsterónia klasnatá
- Francoa sonchifolia* Cav. – frankoa
mliečolistá
- Fraunhoferia multiflora* Mart. –
fraunhoferia mnohokvetá
- Freycinetia cumingiana* Gaudich. –
pandanovec Cumingov
- Freziera bradleyi* D. Santam. et
Q. Jiménez – freziéra Bradleyho
- Friesodielsia formosa* I. M. Turner
– drapáčik pôvabný
- Fuirena umbellata* Rottb. – furéna
okolíkatá
- Fusaea longifolia* (Aubl.) Saff. – fu-
sea dlholistá
- Gaertnera paniculata* Benth. – ger-
tnera metlinatá
- Gagnebina pterocarpa* (Lam.) Baill.
– gagnebína krídlatoplodá
- Gaiadendron punctatum* (Ruiz et
Pav.) G. Don – gajadendron bod-
kovaný
- Galactophora crassifolia* (Müll. Arg.)
Woodson – mliekovka tučnolistá
- Galax urceolata* (Poir.) Brummitt –
ranostráb krčiazkovitý
- Galeana pratensis* (Kunth) Rydb. –
galeanka lúčna
- Galipea jasminiflora* (A. St.-Hil.)
Engl. – galipea jazmínokvetá
- Gallesia integrifolia* (Spreng.)
Harms – galézia celistvolistá
- Galphimia gracilis* Bartl. – galfimia
štihla
- Ganophyllum falcatum* Blume – jas-
nolist kosákovitý
- Garuga pinnata* Roxb. – garuga
perovitá
- Gastrodia procera* G. W. Carr –
gastródia urastená
- Gaussia princeps* H. Wendl. – gau-
sia kniežatská

- Geijera parviflora* Lindl. – vrbník malokvetý
- Geissois hirsuta* Brongn. et Gris – níklovník srstnatý
- Geissospermum sericeum* Miers – kebračovec hodvábný
- Geitonoplesium cymosum* (R. Br.) A. Cunn. ex R. Br. – šplhavka vrcholikatá
- Geocaulon lividum* (Richardson) Fernald – zemebyľ siná
- Geoffroea decorticans* (Gillies ex Hook. et Arn.) Burkart – žofrea lúpavá
- Geohintonia mexicana* Glass et W. A. Fitz Maur. – geohintónia mexická
- Geophila repens* (L.) I. M. Johnst. – zemeľub plazivý
- Geosiris australiensis* B. Gray et Y. W. Low – kosáček austrálsky
- Germainia truncatiglumis* (F. Muell. ex Benth.) Chai-Anan – žerménia uťatoplevová
- Gerrardina foliosa* Oliv. – gerardína listnatá
- Gilbertiodendron maximum* Burgt et Wieringa – mušľokvietok najväčší
- Gilletiodendron glandulosum* (Portères) J. Léonard – plutvostruk žliazkatý
- Gilliesia montana* Poepp. et Endl. – gilisia horská
- Gingidia haematitica* Heenan – gingidia krveľová
- Girardinia diversifolia* (Link) Friis – prhl'avovka rôznoľistá
- Gironniera nervosa* Planch. – bres-tovček žilnatý
- Gisekia pharnaceoides* L. – gizekia farnačkovitá
- Glaucidium palmatum* Siebold et Zucc. – čemeričník dlaňovitý
- Glenniea philippinensis* (Radlk.) Leenh. – gleniea filipínska
- Glinus oppositifolius* (L.) Aug. DC. – glin protistojnoľistý
- Globba marantina* L. – globa marantovitá
- Glomeropitcairnia erectiflora* Mez – pitkerniovka vzpriamenokvetá
- Gluema korupensis* Burgt – gluema korupská
- Gluta travancorica* Bedd. – gluta travankúrska
- Glycosmis pentaphylla* (Retz.) DC. – sladkavec päťlístkový
- Gochnatia foliolosa* (D. Don) Hook. et Arn. – gochnácia listnatá
- Goetzea elegans* Wydler – gécea úhľadná
- Gomphandra tetrandra* (Wall.) Sleumer – gomfandra štvortýčinková
- Gomphogyne hainanensis* X. L. Zheng – odnoženka čajnanská
- Gomphostemma javanicum* (Blume) Benth. – zápalník jávsky
- Gongronema napalense* (Wall.) Decne. – gongronéma nepálska

- Gongronemopsis angolensis* (N. E. Br.) S. Reuss, Liede et Meve – gongronémovec angolský
- Gongylocarpus rubricaulis* Schlttdl. et Cham. – fuchsiovec červe-nostonkový
- Goniorrhachis marginata* Taub. – vrtinoha obrúbená
- Goniothalamus wynaadensis* (Bedd.) Bedd. – drapák wayanad-ský
- Gonolobus suberosus* (L.) R. Br. – rebroplod korkovitý
- Gonostegia parvifolia* (Wight) Miq. – kosticelka malolistá
- Goodenia ovata* Sm. – gudénia vaj-covitá
- Gordonia cristalensis* (Borhidi et O. Muñiz) Greuter et R. Rankin – gordónia sierracristalská
- Gorteria diffusa* Thunb. – gortéria rozložitá
- Gouania vitifolia* A. Gray – guánia viničolistá
- Gouinia latifolia* (Griseb.) Vasey – bradatica širokolistá
- Goupia glabra* Aubl. – gupia holá
- Grammitis diminuta* (Baker) Copel. – čiarkovka zmenšená
- Grangea maderaspatana* (L.) Poir. – grangea madráska
- Graptophyllum pictum* (L.) Griff. – pokreslenec pomaľovaný
- Grazielodendron riodocensis* H. C. Lima – graciellovec doceský
- Greenea corymbosa* (Jack) Voigt – grínea chocholikatá
- Greigia collina* L. B. Sm. – greigia kopcová
- Greslania circinata* Balansa – greslánia zatočená
- Greyia sutherlandii* Hook. et Harv. – červeník Sutherlandov
- Grias cauliflora* L. – grias stonko-kvetý
- Grielum humifusum* Thunb. – grie-lum prízemné
- Griffinia espiritensis* Ravenna – gri-finia espíritosantoská
- Griffonia simplicifolia* (Vahl ex DC.) Baill. – grifónia jednodu-cholistá
- Griselinia littoralis* (Raoul) Raoul – griselinia pobrežná
- Grossera macrantha* Pax – grosera veľkokvetá
- Grubbia rosmarinifolia* P. J. Bergius – grubia rozmarínolistá
- Guadua angustifolia* Kunth – gua-dua úzkolistá
- Guadua densiflora* Pilg. – gua-duela hustokvetá
- Guapira opposita* (Vell.) Reitz – guapira protistojná
- Guardiola platyphylla* A. Gray – guardiola širokolistá
- Gutteria punctata* (Aubl.) R. A. Howard – guatéria bodkovaná
- Guazuma ulmifolia* Lam. – guazu-ma brestolistá

- Guettarda speciosa* L. – getardia nádherná
- Guiera senegalensis* J. F. Gmel. – všeliečnik senegalský
- Guihaia argyrata* (S. K. Lee et F. N. Wei) S. K. Lee, F. N. Wei et J. Dransf. – průtovnička strieborná
- Guioa semiglauc*a (F. Muell.) Radlk. – srdcoplodka polosivá
- Gundelia tournefortii* L. – gundélia Tournefortova
- Gymnacranthera farquhariana* (Wall. ex Hook. fil. et Thomson) Warb. – muškátovník Farquharov
- Gymnanthemum amygdalinum* (Delile) Sch. Bip. – horkáč mandľový
- Gymnanthes riparia* (Schltdl.) Klotzsch – nahokvet pobrežný
- Gymnema sylvestre* (Retz.) R. Br. ex Sm. – gymnéma lesná
- Gymnopodium floribundum* Rolfe – nahodrev kvetnatý
- Gymnosporia senegalensis* (Lam.) Loes. – ihlovec senegalský
- Gymnostachys anceps* R. Br. – nahoklasec dvojité
- Gynatrix macrophylla* N. G. Walsh – konopovec veľkolistý
- Gynochthodes umbellata* (L.) Razafim. et B. Bremer – morindovec okolikaty
- Gynostemma pentaphyllum* (Thunb.) Makino – gynostema päťlístková
- Gynotroches axillaris* Blume – kruhobliznovec pazušný
- Gyptis lanigera* (Hook. et Arn.) R. M. King et H. Rob. – gypta vlnovitá
- Gyrinops walla* Gaertn. – akviláριοvec srílanský
- Gyrocarpus americanus* Jacq. – vrutľovník americký
- Gyrostemon ramulosus* Desf. – kruhokvet konárikaty
- Hablitzia tamnoides* M. Bieb. – špenátovka kríčkovitá
- Halenia weddelliana* Gilg – halénia Weddellova
- Halerpestes tricuspis* (Maxim.) Hand.-Mazz. – iskernica trojhrotá
- Halimolobos diffusa* (A. Gray) O. E. Schulz – posolenec rozložitý
- Hamelia patens* Jacq. – hamélia odstávajúca
- Hancea penangensis* (Müll. Arg.) S. E. C. Sierra, Kulju et Welzen – hancea penanská
- Hanceola yuanyangensis* Y. S. Chen, C. L. Xiang et H. L. Zheng – hanceola jüanjanská
- Handelia trichophylla* (Schrenk) Heimerl – handélia niťovitolistá
- Hanguana malayana* (Jack) Merr. – hanguana malajská
- Haploclathra paniculata* Benth. – karajpa metlinatá
- Haplopappus foliosus* DC. – bruchohoj listnatý
- Haplophyton cimicidum* A. DC. – plošticomor obyčajný
- Haplormosia monophylla* (Harms)

- Harms – čiernogumovec jedno-
lístkový
- Hardenbergia violacea* (Schneev.)
Stearn – hardenbergia fialová
- Hardwickia binata* Roxb. – serpen-
tínovec párovitý
- Harleyodendron unifoliolatum* R. S.
Cowan – harlejovec jednolistkový
- Harpullia pendula* Planch. ex
F. Muell. – harpúlia previsnutá
- Hasseltia floribunda* Kunth – hasel-
cia kvetnatá
- Haumaniastrum katangense* (S.
Moore) P. A. Duvign. et Plancke
– meďomil katanžský
- Hauya elegans* Moc. et Sessé ex
DC. – hauja úhl'adná
- Hebeclinium macrophyllum* (L.)
DC. – poliehavka veľkolistá
- Hechtia capituligera* Mez – zúbka-
tec hlávkonosný
- Hedyotis verticillaris* Wall. ex Wight
et Arn. – ušatica praslenatá
- Hedyscepe canterburyana* (C. Moore
et F. Muell.) H. Wendl. et Drude –
dáždňikovka Canterburyho
- Heinsia crinita* (Wennberg) G. Tay-
lor – jabĺčkovec vlasatý
- Heisteria acuminata* (Bonpl.) Engl.
– golierikovka končistá
- Heldreichia bupleurifolia* Boiss. –
heldrajchia prerastlíkolistá
- Helia brevifolia* Cham. – hélia krát-
kolistá
- Helicostylis tomentosa* (Poepp. et
Endl.) Rusby – kľbkovec plst-
natý
- Helicteres isora* L. – pokrútenec
lieskolistý
- Helietta apiculata* Benth. – helieta
špičkatá
- Helinus integrifolius* (Lam.) Kuntze
– úponkovec celistvolistý
- Heliocarpus americanus* L. – slnco-
plod americký
- Heliomeris multiflora* Nutt. – slneč-
ník mnohokvetý
- Heliophila coronopifolia* L. – slnco-
milka vraňonôžkolistá
- Helminthostachys zeylanica* (L.)
Hook. – červovec cejlónsky
- Hemiandra pungens* R. Br. – ha-
doskrýš pichľavý
- Hemidesmus indicus* (L.) R. Br. –
sarsaparilovec indický
- Hemidictyum marginatum* (L.)
C. Presl – čiarovec lemovaný
- Hemigenia teretiuscula* F. Muell. –
hemigénia zaoblená
- Hemigraphis banggaiensis* Bremek.
– hemigrafka banggajská
- Hemimeris racemosa* (Houtt.) Merr.
– žltokvietok strapcovitý
- Hemiphora uncinata* (Turcz.) B. J.
Conn et Henwood – náprstníko-
vec pazúrikatý
- Hemiphragma heterophyllum* Wall.
– ranocel rôznolistý
- Hemithrinax ekmaniana* Burret –
trinax Ekmanov

- Hemizonia congesta* DC. – dechtovka zhlukovitá
- Henckelia communis* (Gardner) D. J. Middleton et Mich. Möller – henckelia bežná
- Hennecartia omphalandra* J. Poiss. – enekarcia pupkovitotyčinková
- Henriettea spruceana* Cogn. – henriettea Spruceova
- Henriquezia nitida* Spruce ex Benth. – enrikézia lesklá
- Heptacodium miconioides* Rehder – sedemhlavec mikóniovitý
- Hermas villosa* (L.) Thunb. – hermas huňatý
- Hermstaedtia odorata* (Burch.) T. Cooke – plamenník voňavý
- Hernandia sonora* L. – hernandia štítovitá
- Herpetospermum pedunculatum* (Ser.) C. B. Clarke – viečkoplodka stopôčkatá
- Herrania mariae* (Mart.) Goudot – eránia Máriina
- Hesperocallis undulata* A. Gray – pustinovka zvlnená
- Hesperomania oahuensis* (Hillebr.) O. Deg. – hesperomania oahuská
- Heterolepis mitis* DC. – heterolepka jemná
- Heteromorpha arborescens* (Spreng.) Cham. et Schldl. – rôznotvarec stromčekovitý
- Heteropterys glabra* Hook. et Arn. – rôznokrídlec holý
- Heteropyxis natalensis* Harv. – levanduľovník natalský
- Heterospatha elata* Scheff. – sagisa vysoká
- Heterotis rotundifolia* (Sm.) Jacq.-Fél. – heterotka okrúhlostá
- Hewittia malabarica* (L.) Suresh – povojka malabarská
- Hexalobus monopetalus* (A. Rich.) Engl. et Diels – šesťcípovec zrasatenolupienkový
- Heynea trijuga* Roxb. ex Sims – hejneva trojarmová
- Hickelia madagascariensis* A. Camus – hikélia madagaskarská
- Hieronyma alchorneoides* Allemão – hieronymka alchorneovitá
- Hilaria rigida* (Thurb.) Benth. ex Scribn. – hilária neohybná
- Hildegardia populifolia* (DC.) Schott et Endl. – hildegardia topoľolistá
- Hillieria latifolia* (Lam.) H. Walter – hileria širokolistá
- Hillia tetrandra* Sw. – hilia štvortyčinková
- Himalayacalamus porcatus* Stapleton – trst'ovník rebierkatý
- Himatanthus drasticus* (Mart.) Plumel – himatant prehánavý
- Hinterhubera imbricata* Cuatrec. et Aristeg. – hinterhubera škridlicovitá

- Hippobroma longiflora* (L.) G. Don
– koňotrávka dlhokvetá
- Hippocratea volubilis* L. – hipokratea ovíjavá
- Hiptage benghalensis* (L.) Kurz – lietavec bengálsky
- Hodgsonia macrocarpa* (Blume) Cogn. – dyňovka veľkoplodá
- Hoffmannseggia glauca* (Ortega) Eifert – piadihrach sivý
- Hofmeisteria crassifolia* S. Watson – vlasolúčovka tučnolistá
- Hoheria equitum* Heads – hohéria tawhitirahijská
- Hoita orbicularis* (Lindl.) Rydb. – hojta okrúhla
- Holmskioldia sanguinea* Retz. – taniarikovec krvavý
- Holocalyx balansae* Micheli – bezkvietok Balansov
- Hololeion maximowiczii* Kitam. – jastrabec Maximovičov
- Holoptelea integrifolia* (Roxb.) Planch. – holoptelea celistvolistá
- Holttumochloa magica* (Ridl.) K. M. Wong – holtumovka kúzelná
- Homalium ceylanicum* (Gardner) Benth. – homál cejlónsky
- Homalolepis cedron* (Planch.) Devecchi et Pirani – homalolepka jednokmenná
- Homonoia riparia* Lour. – omonoja pobrežná
- Hoplostigma pierreanum* Gilg – kopytočnelkovec Pierreov
- Hoplophyllum spinosum* DC. – zbrojnoš trnitý
- Hornstedtia reticulata* (K. Schum.) K. Schum. – kardamómovka sieťkovaná
- Horsfieldia irya* (Gaertn.) Warb. – muškátovník užitočný
- Hortia brasiliiana* Vand. ex DC. – hortia brazílska
- Hortonia angustifolia* (Thwaites) Trimen – hortónia úzkolistá
- Hoslundia opposita* Vahl – bobuľník protistojný
- Huarpea andina* Cabrera – varpea andská
- Hubbardochloa gracilis* Auquier – hubardovka štíhla
- Huerteia glandulosa* Ruiz et Pav. – huerteia žliazkatá
- Hugonia mystax* L. – hugónia fúzkatá
- Hullettia dumosa* King ex Hook. fil. – huletia krovisková
- Hulsea algida* A. Gray – hulsea skrehnutá
- Humbertia madagascariensis* Lam. – humbertia madagaskarská
- Humiria balsamifera* Aubl. – humíria balzamová
- Humiriastrum diguense* (Cuatrec.) Cuatrec. – humíriovec digujský
- Hunteria umbellata* (K. Schum.) Hallier fil. – huntéria okolkatá
- Huynhia pulchra* (Willd. ex Roem. et Schult.) Greuter et Burdet – kamienočka krásna

- Hyalis argentea* D. Don ex Hook. et Arn. – hyálka striebristá
- Hybanthus austrocaledonicus* (Vieill.) Melch. – fialkovník novokaledónsky
- Hybanthus caledonicus* (Turcz.) Cretz. – fialkovník cezminolistý
- Hydriastele wendlandiana* (F. Muell.) H. Wendl. et Drude – kencia Wendlandova
- Hydrocera triflora* (L.) Wight et Arn. – nedotklivka trojkrvetá
- Hydrogaster trinervis* Kuhlm. – vododrev trojžilový
- Hydrolea zeylanica* (L.) Vahl – vodička cejlónska
- Hydrostachys polymorpha* Klotzsch – vodopádnik mnohotvarý
- Hylodendron gabunense* Taub. – hylodendron gabonský
- Hylodesmum glutinosum* (Muhl. ex Willd.) H. Ohashi et R. R. Mill – trojlístkovec lepkavý
- Hymenocardia acida* Tul. – srdiečkovec kyslý
- Hymenodictyon orixense* (Roxb.) Mabb. – jahňadovec urísky
- Hymenolobium mesoamericanum* H. C. Lima – trámovec stredoamerický
- Hymenopappus scabiosaeus* L'Hér. – planinovec hlaváčovitý
- Hymenopyramis brachiata* Wall. ex Griff. – srdiečkovka ramenatá
- Hyoseris radiata* L. – púpavka lúčovitá
- HyoSPATHe elegans* Mart. – rypáčik úhľadný
- Hypecoum procumbens* L. – čunica položená
- Hyperthelia dissoluta* (Nees ex Steud.) Clayton – osťovka rozpustilá
- Hypocalyptus sophoroides* (P. J. Bergius) Baill. – hypokalypturný soforovitý
- Hypodaphnis zenkeri* (Engl.) Stapf – pravavrín Zenkerov
- Hypodematum crenatum* (Forssk.) Kuhn – skalovec vrúbkovaný
- Hypolytrum nemorum* (Vahl) Spreng. – podrastnica hájna
- Hypoxis hemerocallidea* Fisch., C. A. Mey. et Avé-Lall. – hviezda ľaliovkovitá
- Hyptidendron canum* (Pohl ex Benth.) Harley – mätohlávkovitý sivý

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Strom ma korunu, drik a koreňe (2. časť)

LUBICA DVORNICKÁ

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Stromy neprestávajú rásť po celý svoj život. A pritom priberajú aj v *drieku*. Tento proces sa považuje pri stromoch za pozitívny. V prvej časti príspevku sme sa venovali slovám, ktorými sa v slovenských nárečiach môže pomenovať kmeň stojaceho, ale súčasne aj spíleného či zrúbaného stromu (Dvornická, 2023). V pokračovaní zameriame pozornosť na slová, ktorými sa pomenúval zväčša už iba zoťatý/spílený kmeň stromu.

V Historickom slovníku slovenského jazyka (ďalej HSSJ) sa kmeň stromu zbavený konárov nazýva aj *klát*: *klatj prívezli na deskj k mostom* (1585¹). Ak niekto potreboval povedzme nový válov, tak si vyberal potrebnú hrúbku stromu a *klat na walou saucy sťaty dal* (1732). Pri výskume pre Slovánsky jazykový atlas (Obščeslavianskij lingvističeskij atlas; ďalej OLA) sa slovo *klát* zistilo v 11 z 28 bodov reprezentujúcich slovenské nárečia ako odpoveď na otázku L 346 „kmeň zrúbaného stromu“, niekde aj popri inom slove (*kmeň, trom, klada*).

V našich nárečiach je slovo *klát* v tomto význame územne najrozšírenejšie aj podľa zozbieraného materiálu pre štvrtý zväzok Atlasu slovenského jazyka (ďalej ASJ). Na pomenovanie okliesneného kmeňa zoťatého stromu sa vyskytuje v náležitých fonetických variantoch (*klát, kuát, kuat, klat*) v západ- a stredoslovenských nárečiach a aj v značnej časti východoslovenských nárečí. V okolí Čadce a Starej Ľubovne v goralských nárečiach sú aj podoby *klot* a *klotek*. Niekde týmto slovom označili celý kmeň stromu a *bórové kláti*

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov č. 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí 4. a VEGA č. 2/0123/22 Slovánsky jazykový atlas (slovenská účasť na medzinárodnom projekte).

V príspevku sa uvádzajú názvy slovenských obcí a ich okresov v súlade s koncepciou Slovníka slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (porov. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

¹ Za každou exemplifikáciou v HSSJ sa uvádza skratka prameňa a rok zápisu. V príspevku ponechávame na orientáciu iba časový údaj.

vozili na pilu, abi ich popílili na deski (Bánovce nad Bebravou), inde ním mienili väčší kus zvyčajne na mieru odpíleného dreva z kmeňa stromu: *S pňa budú štyri metrové kláti* (Návojovce, o. Topoľčany). Kratšie kúsky neopracovaného dreva odpílené z kmeňa alebo hrubšieho konára stromu sa volali klátiky: *To niekedi bolo aj pe_čes klátikou, keď bou hrubikí strom* (Tekovská Breznica, o. Nová Baňa). Takéto kusy kmeňa stromu mali rôzne využitie a nie iba na praktické účely. Napríklad v Ďurčinej pri fašiangových obradových obchôdzkach mládenci v tradičných odevoch znázorňujú konský záprah, ktorý ťahá klát. Podľa Encyklopédie ľudovej kultúry Slovenska (ďalej ELKS) ich volali aj *klátnici*. A menšie klátiky sa využívali aj pri fašiangových tancoch. Pri tancoch s klátikom – mohlo ísť o klátikový tanec alebo iba o obchôdzku – „používajú ako rekvizitu klátik, ktorú fašiangovníci ťahajú, priväzujú alebo vešajú tanečníci okolo krku, na nohu ap. A potom s ňou tancujú bežné párové, najčastejšie krúživé tance“ (ELKS, s. 135 – heslo *fašiangové tance*).

Ako vidno, nie je klát ako klát. A vo frazeológii tobôž nie. Keď je *d'íta ako klát* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota), tak je zavalité. No ak o niekom povedia *ňemotorné je to ja_klát* (Hul, o. Vráble) – hovoria, že je niekto veľmi nešikovný. To by nebolo to najhoršie. No o tom, kto je *hňiui jak kuát* (Brodské, o. Skalica), teda veľmi lenivý, môžu vo Veľkých Bieliciach (o. Topoľčany) povedať, že *stojí jak takí klát*, lebo sa ničoho nevedel poriadne chytiť. Kto však *stál jako klát* v Bošáci (o. Trenčín), ten stál bez pohybu a bez slova.

Vidíme, že v mnohých frazémach sa využíva nehybnosť stromov a ich kmeňov na vytvorenie obrazu lenivosti a istej neschopnosti konať. Podobne je to aj v tomto úryvku príbehu: *A učiná div ván neotpalli tam. Náramne tan skríkli, jakobi po hlave ih okidál volačím, len pannút. Baba mi tan zostali jak kus kláta!* (Kľúčové, o. Trenčín). Čiže tiež zostala ležať bez pohybu. V takejto situácii ľudia potrebujú pomoc. Veľmi ťažký človek bol rád, keď ho nebolo treba zdvíhať. Aspoň si nemusel vypočuť slová: *Ve_ci ti teší ani klát* (Kameňany, o. Revúca). Najlepšie sa takýto stav bez pohybu znáša v prípade, keď niekto môže *spad' ako klát* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota), teda hlbokým spánkom.

Kto ležal úplne nehybne, nemusel byť len ako *klát*, mohol *ležad jako klada* (Bošáca, o. Trenčín). Slovo *klada* má vo všetkých slovenských slovníkoch výklady, ktoré s drobnými variáciami označujú význam „odťatý (hrubý, kratší) kmeň stromu bez konárov“. V tomto význame je v Slovníku slovenských nárečí (ďalej SSN) doložené zo stredo- a západoslovenských nárečí v znení *klada*.

V materiáli získanom podľa Dotazníka II ho nachádzame navyše aj v dvoch východoslovenských obciach (Porúbka, o. Humenné; Belá nad Cirochou, o. Snina), v záhorských nárečiach je to, pravdaže, *kuada* (Brodské, o. Skalica) a v rusínskych *ko'loda* (Kolbasov, o. Snina). Ďalšie lokality z dotazníka už len potvrdzujú výskyt v nárečových oblastiach, ako je doložený v SSN.

Zobieraný dotazníkový materiál pre OLA zachytáva slovo *klada* vo význame „kmeň zrúbaného stromu“ v piatich obciach na západnom a strednom Slovensku (Čáry – tam v podobe *kuada*; Kubrica, Vrtižer, Krivá, Liptovský Ján – v posledných dvoch popri slove *klát*).

V HSSJ je *klada* takisto „zoťatý hrubý kmeň stromu zbavený konárov“. Napr. roku 1560 v Trebostove (Turiec) bol *dub stety na kladu*. A už v minulých storočiach sa človek bez pohybu alebo bez schopnosti prejaviteľ emocionálny stav a vnímanie nejakej situácie prirovnával ku klade: *gako klada člowek sslakem poraženj musj ležetj* – bez pohnutia. A čo horšie, *diabel* (človeka) *zmisluw muže zbawjty a gako nezmislnu kladu bez zmisluw zanechaty* (18. stor.) – v tomto prípade bez schopnosti vnímať.

V súvislosti s pomenovaním kmeňa stromu nás zaujalo v HSSJ aj prídavné meno *kladný*. Je iného pôvodu ako slovo *kladný*, ktoré sa používa v súčasnej spisovnej slovenčine na vyjadrenie súhlasu alebo stotožnenia sa s niečím. To prvé je odvodené od slova *klada*. V lexikalizovanom spojení *kladne huby warene* (1726) sa teda hovorí o hubách rastúcich na stromoch, respektíve na ich kmeňoch, najmä o hlive ustricovej (*Pleurotus ostreatus*).

V predošlej časti nás už viackrát výpovede informátorov priviedli k nebezpečenstvám pri práci s rúbaním a pílením stromov. Tak je to aj pri zmienke o *klade*. Porovnaj: *Muža mi klada zavalila* (Kšinná, o. Bánovce n. Bebravou). Ale napriek takýmto rizikám nebolo pomoci: *Doz náz držali záropki horách, lebo sa na kladi išlo* (Dolná Súča, o. Trenčín). Na *klady* aj na *kladiská*. Veď *aj kerí mál dobré konská, mál doz_ze sebu, šag jako pri kladách sa pomáhalo jeden druhému. Děž bi sán zvlánnúl také kladisko!* (Skalka nad Váhom, o. Trenčín). Kmeňe stromov však poslúžili aj poľovníkom. Takto spomína jeden z nich: *Fl'inta mi bola oprieta o kladu a bola tag na eno tri metre odo mňa* (Praha, o. Lučenec). Z údajov zapisovateľa, že slovo *klada* hovoriaci použil vo význame „kmeň“, však ťažko zistíme, či išlo o strom ešte stojaci alebo už spílený. V Jablonovom (o. Malacky) mali kdesi takú nevyužitú časť stromu: *Táto kuada tu leží už pár rokú*.

Videli sme, že *kláty* sa používali s rovnakým názvom v rôznej dĺžke a štádiu opracovania. Podobne to je aj pri *kladách*. Z HSSJ by sme ešte radi upozornili na slovo *sklad*, čo je „skrátенý a okresaný kmeň stromu, klada“. Toto slovo je doložené od 16. storočia z oblasti Turca, Liptova a severozápadu Slovenska (zo Žiliny a okolia). Nieкто informuje: *na trhu kupoval sem sklady 4, deszek 15, lat 90* (1563); iný dáva príkazy *sklady aby hrube rezaly, na powaly hodné* (1657). Dodávky takto upravených a opracovaných kmeňov sa konali aj po vode, porovnaj: *kupila se plt, na ktere g bilo tricat skladow, plt se obratila na kuoly, sklady pak spotrebowaly se na zahradu* (1702).

V kartotéke SSN, v súvislých nárečových textoch a v koncepte hesla *sklad* sa ukazuje, že význam „klada“ a význam „krajný odrezok z kláta (pri pílení dosiek), ktorý má vonkajšiu stranu oblú“ je doložený v tých istých nárečových oblastiach, ako to bolo už v predošlých storočiach. V Liptove boli spokojní a prichvaľovali si: *To je porádni sklad, bola bi višla s neho aj doska alebo Kej na tom sklade pokresaḡ alebo obrezaḡ boki, boḡ bi aj palánt s neho* (Hubová, o. Ružomberok). *Palánt* je v tejto obci nosné brvno mostiny, takže vidno, že v druhom prípade muselo ísť o skutočne pevnú kladu.

Nasledujúci úryvok je z pomerne vypätej situácie, keď hrubá jelšová vetva (snoha) a kmeň zachránili informátorovi z Kľúčového (o. Trenčín) život:

Kriste svatí, naraz bách já do teho poteka! Friško ma prebralo, leš čo, nohi pod lad mi voda brala, ved bolo zamrzlé, teda prettím, pravda, mrzlo, potek takto sa vidúval víž a viš, čo lad držál aj pukál. Mne nohi pod ladon zostávali. Tan taká lejša roste, snohi kus takto bokon trčalo, za tú snohu lejšovú lokton jaksi son sa zachitél, druhú rukú son po ton sklade šmátral, čoho sa de zachitím, momente mokrí celí durch. Basson jeho tristo duši, mantel taški, vodú napití ma do spotku tlačél. Kriste svatí, konedz mému životu, mislín si. Vedél son len tolko teda, že sa mosín nat tú vodú udržat, tú snohu též voda jagbi uchítala, fúr takto se mnú hore-dolu, hore-dolu, više-niže, tak som plával. Ná kec ca mi nedalo nijakú činú ottál oslobodit, kričat son prenáramne začál, vet tan šlo o život, jag nebuden kričat, jag volagdo pó okolo, lebo keréhosí dvóra ma budú očut. Už len kričín, stonem, len abi aspon tá snoha nepovolela. Poručeno Pánu Bohu, mislín si, jak to bude Božá vóla, duchu som mollél sa, aj sa duchu prežehnával, lútoz zbudzuvál sebe, jak si ma Pámbo zebere.

Ďalším pomenovaním pre odkonárený kmeň stromu je *ramas*. Doklady v SSN aj údaje získané dotazníkovým výskumom pre ASJ 4 potvrdzujú

jeho používanie na východnom Slovensku (Rankovce, o. Košice; Obišovce, o. Prešov; Stročin, o. Svidník; Vyšné Remety, Choňkovce, Jenkovce, o. Sobrance). Bolo s nimi roboty, ako aj s kmeňmi, pňami či klátmí, ale hlavneže bola práca a zárobok: *No ta voňi prijali me tam do roboti, ta mi tam robil, na pľacu mi ramasi kul'al* (Brezina, o. Trebišov). Jedni *chodzil'i do lesa s koňami ramasi scahovac* (Laškovce, o. Michalovce), iní *zmetal'i ramasi z mašini, raz-dva še otkončili i pošli* (Remetské Hámre, o. Sobrance). A podobne ako kláty a klady sú aj *ramasi* súčasťou podobného typu frazém. Tiež si len tak ležia. Ak chlapi *leželi na zemi jag ramasi* (Brezina, o. Trebišov), ležali neusporiadane, jeden na druhom.

V Starých Horách (o. Banská Bystrica) sa na pomenovanie časti stromu po zoťatí bez konárov výskumom pre ASJ 4 zachytilo slovo *štopm*. Podľa kartotéky SSN sa ním označuje kmeň stromu s odlomeným vrchovcom, a nielen v obciach na okolí Banskej Bystrice: *Víchrica narobila veľa štoppou v hore* (Králiky), ale aj v liptovskej obci Východná (o. Liptovský Mikuláš) či v obci Smižany (o. Spišská Nová Ves): *Co ma verchove_dzlamani, to še vola štopm*. Rovnaká situácia je na okolí Levoče pri slove *štok*. To je doložené v dotazníkovom výskume v obci Klčov a v kartotéke SSN je v Hradisku naznačený význam „strom, ktorý má odlomený vrch, korunu“.

V Gemeri je slovo *štopm* presvedčivo doložené vo význame „kmeň stromu“: *Bars som dohnaťi, bo zmo štoppi nakladali do vagonó* (Ratkovské Bystré, o. Revúca). Nie, nepredhánali sa, ani sa nedohánali chlapi pri tejto ťažkej práci. *Dohnaťi* v tomto prípade značí unavený, ukonaný. Aj v tomto regióne (porov. Orlovský, 1982, s. 340) *furmaňi vozili štoppi* (Klenovec, o. Rimavská Sobota). Nie vždy boli trpezliví, veď keď už bolo naložené, načo by len tak postávali. No pred odchodom fúry musel niekto zmerať obsah dreva v kubických metroch – tento proces sa volal *kubikovanie*. Nuž sa dožadovali: *Skubikujú mi ťia štoppi, nag už id'em het!* (Revúčka, o. Revúca).

Slovo *štipák* uvádza F. Buffa v Slovníku šarišských nárečí vo význame „kýpeť, pahýľ“ zo západošarišských nárečí: *Po vichure stirčeli zo stroma štipaki* (Buffa, 2004, s. 280). Slúžilo však aj na označenie spileného kmeňa stromu – výskumom pre ASJ 4 bolo zistené v obci Sedlice (o. Prešov).

Slovo *gel'ba* je výskumom podľa Dotazníka II pre ASJ 4 doložené popri slove *klát* v obci Jarabá (o. Brezno). V tomto význame ho vo zvolenských nárečiach dokladá aj SSN: *Vozili gelbi z Hrubého vrchu* (Bukovec,

o. Banská Bystrica). Tam sa toto pomenovanie prenieslo i na naukladany štós klátov alebo dreva: *Na gelbe zme sa hrávali* (Čierny Balog, o. Brezno).

Slovo *gulatina* (Hrušov, o. Šahy) sa pre ASJ 4 zistilo iba v jednom bode a mohlo by sa javiť ako jednotlivosť. Vďaka SSN však vidíme, že je rozšírené predovšetkým v drevárstve na západnom aj strednom Slovensku tiež s významom „kmene zoťatých a okliesnených stromov“. Doložené sú aj jeho fonetické varianty *gulačina*, *kulacina*. Ak by sme len narýchlo prebehli slovenské nárečové makroareály, tak na Orave *sa drevo zväčša ako gulätina ku brehu zväžďa* (Nižná, o. Trstená). V Kšínnej (o. Bánovce n. Bebravou) sa chystali: *Na druhí tídeň budeme vozid' gulätinu*. V Kysuckom Novom Meste by to bola *gulačina* a na okolí Bratislavy v záhorských nárečiach *zasa gulacina* (Dúbravka, Záhorská Bystrica). Na východnom Slovensku v užských nárečiach *tej gulačini natrepali na vagoni* (Remetské Hámre, o. Sobrance). V Pukanci (o. Levice) opisovali svoju prácu so spílenými kmeňmi stromov takto: *Gulaťinu z hori zme vozeli domou alebo zme hu zrobeli v hore na pulce*. Slovo *pulec* okrem iného značí „(častočne opracovaný) kmeň tenšieho stromu používaný ako stavebný materiál al. ako (dočasná) podpera“ (porov. SSN 3, s. 451).

Nasledujúce dve slová *koreň* a *územok* boli – ako viaceré iné – súčasťou nášho príspevku o pomenovaniach *pňa* v slovenských nárečiach (Dvornická, 2019). V OLA 3 je slovo *koreň* vo svojich náležitých fonetických podobách doložené vo význame „kmeň stromu“ v dvoch od seba značne vzdialených bodoch, konkrétne v Zakarpatskej oblasti na Ukrajine a v Leningradskej oblasti v Rusku. V materiáli získanom výskumom podľa Dotazníka II pre ASJ 4 je doložené v dvoch východoslovenských obciach (Bidovce, o. Košice; Bánovce nad Ondavou, o. Michalovce). Slovo *územok* je dobre doložené vo význame „peň“. Vo význame „časť stromu po zoťatí bez konárov“ sa v dotazníkovom výskume pre ASJ 4 ako jednotlivosť vyskytlo v Horných Mladoniciach (o. Krupina).

SSN 1 obohatil súbor slov slúžiacich na pomenúvanie „kmeňa stromu“ ešte o lexémy *brlina* a *guliač*. Z okolia Martina je doložená fonetická podoba *brľina* (Blatnica) a z Hlbokého (o. Senica) *zasa podoba brlina*. V záhorských, kysuckých a šarišských nárečiach sa zistilo pomenovanie *guliač* s variantnou podobou *kuláč* pre neokresaný a nerozštiepený kmeň, brvno, drúk. V Brodskom (o. Skalica) si vopred plánovali: *S teho guláča bude hrant*. Nuž vieme si domyslieť, že na hrant, ktorý inde poznajú ako válov, bol potrebný už trochu urastenejší kmeň stromu. Z dokladu z Orkucian (o. Sabinov)

sa dozvedáme, aké množstvo kmeňov nakladali na jeden voz: *Spušćili sme pejdz gul'ače, to budze jeden vus*. Podľa údajov v Slovníku šarišských nárečí sa podoba *gul'ač* používa v západošarišských a variant *ku'lač* v severošarišských nárečiach (porov. Buffa, 2004, s. 85).

Výskumom podľa Dotazníka II sa zistili ešte viaceré slová na pomenovanie časti stromu po zoťatí bez konárov, ktoré spomenieme už iba stručne. V časti záhorských, myjavských a považských nárečí sa zistilo slovo *špalek* (Moravské Lieskové, o. Nové Mesto n. Váhom), *špauek* (popri výrazoch *kmeň* alebo *klát* – Sobotište, Hlboké, o. Senica; Turá Lúka, o. Myjava). V HSSJ sa nachádza súvisiace heslo *ošpalok* vyložené ako „kratší kus hrubého kmeňa stromu, špalok“: (pohania) *k modlam nemym a ku osspalkom* (ako k) *obrazom swatim a swaticziam wziwani, wedeni biwagi, od kterich ani raddy, ani potessení, ani pomocy wiprositi nemohu* (1631). V Sládečkovciach (o. Nitra) je doložené slovo *strgán* a výskyt výrazu *štrbák* v obci Záblatie (o. Trenčín) potvrdzuje jednoslovným dokladom aj kartotéka SSN. Rovnako je doložený jednotlivý výskyt slova *kuseň* (Tvrdomestice, o. Topoľčany) a *brvno* (Šášovské Podhradie, o. Kremnica). Na okolí Prievidze poznajú *tálo* (Horné Vestenice) a *talovo* (Nedožery). Na východnom Slovensku sa ako jednotlivosti vyskytli slová *šahovana* (Becherov, o. Bardejov) v obci s rusínskym nárečím a *druk* v obciach Rudňany (o. Spišská Nová Ves) a Lipovce (o. Prešov).

Pri pomenovaní surového, nevysušeného kmeňa stromu jestvuje aj pekné hniezdo slov s rovnakým základom, ktorý zvyrazňuje, že ide o celkom čerstvo zoťaté kmene. V HSSJ sú doložené pomenovania *surovica*, *surovka*, *surovina* a *surovniak*. Išlo teda o ešte vlhké drevo, ktoré sa buď nechávalo „vyzriet“ a vyschnúť, alebo sa používalo priamo: *surowice z huor wozime, do plt zbigame* (1770); *surowiny na plty k Hronu wozime a takowe zbigame, klaty na desky ač k wode ffurugeme* (1771); *když humno mel stawat wždy len na tom woze wozyl surowyny, čo nassel* (1774). Nieкто našiel a iný musel kúpiť. A tak si v Hranovnici *Juro Pačnar wzal surowky fur 1* (1779) a v tom istom roku *Misso Hofar osičiny wzal suroweg fur 1, item surownaky 3*. V kartotéke nárečového oddelenia sa v uvedenom význame vyskytlo slovo *surovina* (Studeneč, o. Levoča). Zo severu západného Slovenska nám objasnili, prečo sa takéto drevo nepoužívalo napr. na pílenie dosák: *Stolár ničdí ňerezal deski ze surovíc, abi sa mu ňezešúverili, ale veždi si vibrál sušicu* (Brvnište, o. Považská Bystrica). Takže máme aj názov pre vyzreté, vysušené kmene.

V jednej z verzii ľudovej piesne sa spieva:

*Surovo drevo, horkí dim, vandrovala bih, ňemám s kím,
volal ma Janko, pust'e ma, mamko, id'em s ňím.*

Spojenie *surovô drevo* poznajú mnohí skôr ako názov veselohry Ivana Bukovčana. Hoci tam je reč viacej o človeku ako o dreve. Či už nám však na označenie slúžilo podstatné alebo prídavné meno, pre ľudí pri spracúvaní zo-
t'atých stromov bola dôležitá ich kvalita. Aj pri pálení dreveného uhlia záležalo na tom, či drevo bolo ešte vlhké alebo už vyschnuté. Opisom rôznych ťažkostí pri správnom postavení míle upozorňuje informátor aj na to, že použité drevo malo byť suché, lebo inak: *Alebo uš tag bolo, keď ňebolo drevo suchuo, no surovuo bolo, tak to sa zviklo hovored', že míla buchla* (Kľak, o. Nová Baňa). A či už míľa prehorela alebo buchla, z dreveného uhlia potom nič nebolo.

Na záver si ešte môžeme uviesť zopár výnimočných prípadov. Tie sa však netýkajú priamo pomenovania kmeňa, ale predsa s ním úzko súvisia. Azda by sa zdalo zvláštne, že v Laskomerskom (o. Banská Bystrica) potrebujú nazvať časť stromu medzi koreňmi a korunou *hlauňi kmeň*. Ale všetko má nejakú príčinu. Zatiaľ čo v HSSJ sa strom majúci jeden kmeň nazýva jednokmenný *unistirpis: gednokménnny* (1763), tak strom s dvoma kmeňmi sa vo Veľkých Stracinách (o. Modrý Kameň) volá *dvojak*. A keďže najviac drevnej hmoty sa získa práve z tejto časti stromu, tak sa už tešia, že *s toho dvojáka bude veľa dreva*. No sú aj stromy, ktoré pre zmenu nemajú kmeň. A nízky strom bez kmeňa je *podnoža* (Laskomerské, o. Ban. Bystrica). O týchto slovách aj o *polokmeňoch* a *nízkokmeňoch* sme už písali (Dvornická, 2016), veď táto téma je tiež ako tie stromy – bohatá, košatá, v úplnosti nevyčerpatel'ná a stále sa rozrastajúca. Je to až neuveriteľné, koľko možností majú slovenské nárečia na pomenovanie kmeňa stromu aj bez toho, aby sa tu odrážali jeho vonkajšie odlišnosti podľa hrúbky, veku či iných zreteľných rozdielov. Veľké množstvo slov slúži na pomenovanie tejto časti stromu bez ohľadu na to, či strom ešte rastie alebo už skončil pod sekerami a píľami drevorubačov. Pravdaže, podstatnú časť týchto pomenovaní tvoria tie, ktorými sa označujú spílené a zrúbané kmene. Mnohé z nich sú praslovanského pôvodu alebo majú praslovanský základ. A niektoré označenia, hlavne pre tie zrúbané či spílené časti stromu, sú prevzatiami najmä z nemčiny. To má svoje známe príčiny. Je to časť našej slovnej zásoby, ktorá je zároveň súčasťou remeselníckej (drevárskej, tesárskej ap.) terminológie.

Slová, ktorými sa pomenúva kmeň stromu, majú zvyčajne viacero významov. Ak to neplatí v nárečiach, tak to platí v spisovnom jazyku, prípadne v historickom období slovenčiny. Opäť sme sa usilovali tému „nekomplikovať“ sémantickými odbočkami. No i tak vidno, že slová označujúce koreň a peň spokojne slúžia i na pomenovanie kmeňa stromu. A táto sémantická previazanosť lexém je pri jednotlivých častiach stromu prítomná, takrečeno, od hlavy po pätu. Vlastne od koruny po korene. Ale o tom azda inokedy.

LITERATÚRA

- Atlas slovenského jazyka. IV. Lexika. Časť druhá. Úvod – komentáre – dotazník – indexy. Zost. A. Habovštiak. Bratislava: Veda 1984. 368 s.
- Archív dialektologického oddelenia JÚLEŠ SAV (rukopisné mapy a vyplnené dotazníky k 4. zv. Atlasu slovenského jazyka).
- Archívne fondy a kartotéky nárečového oddelenia Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV v Bratislave.
- BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nářečí. Prešov: Náuka 2004. 350 s. ISBN 80-89038-33-6.
- Dotazník II – HABOVŠTIÁK, Anton: Dotazník pre výskum slovenských nářečí. II. 1. Lexikálna časť. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1964. 1 259 otázok.
- DVORNICKÁ, Ľubica: Na zelenej lúke strom košatý. In: Kultúra slova, 2016, roč. 50, č. 3, s. 162 – 170.
- DVORNICKÁ, Ľubica: Jakí pen, takí pen, preca je za ním cién. In: Kultúra slova, 2019, roč. 53, č. 1, s. 28 – 36.
- DVORNICKÁ, Ľubica: Strom ma korunu, driek a korene (1. časť). In: Kultúra slova, 2023, roč. 57, č. 3, s. 155-163.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1. J. Botík – P. Slavkovský (vedúci. red. kolektívu). Bratislava: Veda 1995. 484 s.
- Historický slovník slovenského jazyka. 1 – 7. Red. M. Majtán et. al. Bratislava: Veda 1991 – 2008.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 3. Растительный мир. Ред. А. И. Падлужны. Минск: Минская печатная фабрика Гознака 2000. 168 с.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Osveta 1982. 424 s.
- Slovník slovenských nářečí. I. A – K. Ved. red. I. Ripka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.
- Slovník slovenských nářečí. II. L – P (povzchádzať). Ved. red. I. Ripka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2006. 1066 s. ISBN 80-224-0900-6.
- Slovník slovenských nářečí. III. P (poza) – R. Ved. red. A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 2021. 816 s. ISBN 978-80-224-1905-5.

ROZLIČNOSTI

Nové sloveso hrotiť

Pri vyhľadávaní na internete či v internom korpuse textov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV nás nezriedka zaujme nejaký jazykový jav – môže to byť neologizmus, nový význam či spájateľnosť slov. Podnetným zdrojom lexikálnych „noviniek“ bývajú niekedy aj náhodne vypočuté ústne prehovory. V našom príspevku sa budeme venovať novému, lexikograficky nezaznamenanému slovesu *hrotiť*. Aj keď jeho výskyt nie je až taký výrazný (v korpuse¹ je to cca 660 dokladov, na internete podstatne viac), ide podľa nás v slovenčine o neologizmus, ktorý si zaslúži pozornosť.

Na úvod treba poznamenať, že Slovník súčasného slovenského jazyka (H – L, 2011; SSSJ), Slovník slovenského jazyka (1. zv., 1959; SSJ), ako aj Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny (2022) registrujú zvrtné sloveso *hrotiť sa*. V SSSJ sa uvádza pri ňom výklad „nadobúdať ostré zakončenie alebo tvary pripomínajúce hrot; stávať sa špicatým; syn. *špicatíť sa, zaostrovať sa*“. V SSJ sa definuje jeho význam synonymom *zaostrovať sa* a dokladá príkladom *Pery sa hrotili do ostrej a britkej odpovede*. V oboch slovníkoch sa sloveso *hrotiť sa* hodnotí ako zriedkavé.

Synonymom nedokonavého slovesa *hrotiť* vo význame „stupňovať, vyostrovať“ je predponové nedokonavé sloveso *vyhrocovať*, ktoré má dokonavý pendant *vyhrotiť*. Sloveso *vyhrotiť* je teda dokonavým náprotivkom slovesa *vyhrocovať* i slovesa *hrotiť*. Pozorujeme tu paralelu s dvojicami synonymných predponových a bezpredponových nedokonavých sloves so spoločným dokonavým tvarom, ako *čistiť, očisťovať* („zbavovať nečistoty“) – *očistiť, vyostrovať* („robiť ostrým, dodávať niečomu ostrosť,

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV, v. v. i.

zostrovať“) – *vyostrit'*; *mraziť*, *zmrazovať* („ochládzať pod bod mrazu“) – *zmraziť* a inými. Kým tieto slovesá sú štylisticky neutrálne, sloveso *hrotiť* má expresívne zafarbenie. Medzi jeho synonymá môžeme zaradiť i cudzie sloveso *eskalovať* „stupňovať, zvyšovať“, čo dokazuje jeho spájateľnosť so slovami s negatívnou sémantikou, porov. vety *Prítomnosť vojsk eskaluje napätie v spoločnosti*. – *Takáto rezolúcia by mohla eskalovať konflikt a dostať krajinu do občianskej vojny*. – *Epidémia eboly naďalej eskaluje situáciu v postihnutých západoafrických štátoch*. – *Hoci demonštrácie majú byť mierové, môžu sa obrátiť na konfrontačné a eskalovať násilie*.

Sloveso *hrotiť* sme prvýkrát zachytili v rozhovore v moravskom prostredí. Charakterizovalo sa ním správanie, ktoré vyvoláva, resp. vyostčuje konfliktné situácie. Význam slovesa *hrotiť* „stupňovať, vyostrovat'“ je kontextovo ľahko dešifrovateľný a evidentný aj z týchto slovenských textov: *No nechcem hrotiť situáciu, aj tak to mám nahnuté*. – *Naším cieľom nie je hrotiť to do kontroverzných tém, ale mať text, ktorý má čo zaujímavé povedať a je uchopený citlivo a autenticky*. – *Problémom boli jeho vyjadrenia a politika, ktorou problém hrotil namiesto toho, aby hľadal funkčné európske riešenie*. – *Majú potrebu všetko hrotiť a do všetkého sa miešať*. – *Každý sa snaží normálne diskutovať a ty to vždy musíš hrotiť*.

Sloveso *hrotiť* je známe a frekventované aj v športe, kde sa používa na charakterizáciu činnosti smerujúcej k maximálnemu, vrcholnému výkonu, napr. *Chalani to na ploche neskutočne hrotili*. – *Na štarte sme si povedali, že to v úvodných kilometroch nebudeme nijako hrotiť, že to zoberieme ako prípravu...* – *Stačilo im pohodlne kontrolovať náskok a nemuseli svoje výkony veľmi hrotiť*. – *Doteraz cítim v kostiach tú strašnú zimu, ale tá veru chalanom hrotiť nebránila*. – *Vo finále sa hrotilo ešte viac, chlapci skúšali triky, o akých by sa niekomu ani nesnívalo*. Posledné dve citácie ukazujú, že sloveso *hrotiť* sa používa nielen ako predmetové, ale aj bezpredmetové. Jeho význam „vyvíjať až nadmerné úsilie (s cieľom podať čo najlepší výkon)“ ho usúvzťažňuje so synonymami *stupňovať*, *zintenzívňovať*, *prepínať*, *preháňať*. V oblasti športu má sloveso *hrotiť* ešte výraznejší expresívny náboj, ktorý ho od hovorovosti posúva k slangu.

Ako sme konštatovali na začiatku, sloveso *hrotiť* slovenské výkladové slovníky nezachytávajú, a hoci v korpuse textov sú najstaršie doklady z roku 1990, nenájde ho ani v Slovníku slovenského slangu B. Hochela (1993) či

v novšom Slovníku slangu a hovorovej slovenčiny P. Oravca (2014). Iná je situácia v českých prameňoch. V internetovej jazykovej príručke Ústavu pre jazyk český Akadémie vied ČR sa pri slovese *hrotit* uvádza výklad významu „dělat něčemu hrot, špičatit; vyhrocovat, zostřovat“ s príkladmi *Nechci situaci ještě víc hrotit. – Jsme tu hlavně kvůli zábavě, nehrotíme to.* Pritom sa odkazuje na Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ) a Český národní korpus (ČNK). Citovaný slovník (2. zv., 1960) sloveso *hrotiti* definuje ako „dělat něčemu hrot; zahrocovat, zaostřovat, špičatit“: *hrotiti tyč, tužku* a pridáva doklad na prenesený význam *hrotit slova do výčitky*. Z výkladu vyplýva, že sloveso *hrotit* nie je v češtine nové, ale podľa frekvenčného grafu na stránke ČNK jeho výskyt od roku 2014 do roku 2018 výrazne stúpol. Napokon sloveso *hrotit* nechýba v Slovníku nespisovné češtiny (J. Hugo a kol., 3., rozšírené vyd. 2009), v ktorom sa pri výklade významu „přehánět, vyvolávat nebo zhoršovat konflikt“ a príkladoch *Já bych to nehrotil, dyť se nějak domluvíme, ne? – Neměl bys to hrotit, za chvíli ho můžeš potřebovat* uvádza kvalifikátor *slang súčasnej mládeže*.

Našu sondu do používania slovesa *hrotit'* v slovenčine sumarizujeme takto: Najstaršie doklady na toto sloveso v korpuse Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV majú vyše štvrt' storočia. Základovým a motivujúcim slovom slovesa *hrotit'* je slovo *hrot* „ostré zakončenie niečoho“, ktoré mu dalo prenesený význam „stupňovať, vyostrovat' (napätie, konflikt a pod.)“. Sloveso *hrotit'* si našlo miesto aj v športovom prostredí, kde sa používa vo význame „vyvíjať maximálne, až neprimerané úsilie (s cieľom podať čo najlepší výkon)“. Do slovenčiny sa sloveso *hrotit'* s najväčšou pravdepodobnosťou dostalo prostredníctvom slovensko-českých kontaktov. Ide o príznakové slovo s hovorovým až (v športe) slangovým charakterom.

Silvia Duchková
Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Český národní korpus. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné online: <https://www.korpus.cz/> [cit. 12. 12. 2023].

HOCHEL, Braňo: Slovník slovenského slangu. Bratislava: Hevi 1993. 185 s. ISBN 80-85518-05-8.

HUGO, Jan a kol.: Slovník nespisovné češtiny. 3., rozšířené vyd. Praha: Maxdorf 2009. 501 s. ISBN 978-80-7345-198-1.

Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR. Dostupné online:

Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01). Dostupné online <https://www.korpus.juls.savba.sk/> [cit. 12. 12. 2023].

ORAVEC, Peter: Slovník slangu a hovorovej slovenčiny. Praha: Maxdorf 2014. 328 s. ISBN 978-80-7345-356-8.

Ortograficko-gramatický slovník. A – Ž (používateľská verzia Slovníka súčasného slovenského jazyka). Red. M. Sokolová – A. Jarošová. 2022.

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

Slovník spisovného jazyka českého. II. H – L. Red. B. Havránek. Praha: Academia 1960. 608 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2011. 1087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

SPRÁVY A POSUDKY

Správa zo seminára o jazykovom poradenstve

Pri príležitosti Európskeho dňa jazykov sa 26. septembra uskutočnil online seminár organizovaný Lotyšskou jazykovou agentúrou pod názvom *Jazykové poradenstvo: tradície a trendy*. Na seminári prezentovali svoje výskumy a ťažisko práce viacerí odborníci z jazykových poradní z Islandu, Nórska, Fínska, Dánska, Estónska, Lotyšska, Litvy, Holandska, Česka, zo Slovinska a Slovenska. Program bol bohatý na rôzne témy týkajúce sa jazykového poradenstva, ako napríklad využitie digitálnych nástrojov, výskum v oblasti jazykových noriem, problematika inkluzívneho jazyka. Rokovacím jazykom bola angličtina a Slovensko reprezentovali pracovníčky jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., Dáša Cimermanová a Kristína Piatková z oddelenia jazykovej kultúry a terminológie.

Po úvodnom privítaní s prvým príspevkom vystúpila jedna z organizátoriek Evelina Zilgalve z Lotyšska a predstavila prácu Lotyšskej jazykovej agentúry, pod ktorú patrí aj jazyková poradňa. Zamerala sa aj na digitálne nástroje – databázu zodpovedaných otázok a viacjazyčnú databázu vlastných mien, ktorú majú bohato rozpracovanú. Je dostupná online, aby používatelia mali ľahší prístup k informáciám a podobe vlastných mien. Ďalšími v poradí boli pracovníčky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, ktoré informovali o súčasnom aj minulom fungovaní jazykovej poradne na Slovensku a zároveň o prístupoch k jazykovému poradenstvu. Predstavili tiež webovú databázu zodpovedaných otázok a slovníkový portál JÚLEŠ SAV. Prvý blok uzavrel Sturla Berg-Olsen zastupujúci nórsku jazykovú poradňu, ktorý priblížil jazykové poradenstvo vo svojej krajine a problémy, s ktorými sa na nich obracia širšia verejnosť. Opísal spôsoby práce, ktoré sú podobné ako u nás i v ďalších zúčastnených zahraničných inštitúciách. Ide najmä o webovú databázu, formy konzultácie prostredníctvom emailu a sociálnych sietí, ako aj dostupné slovníky pre používateľov.

Druhý predpoludňajší blok otvorila Henna Makkonen-Craig, ktorá rozprávala o dvoch typoch poradenstva vo Fínsku. Prvé z nich je zamerané na malé skupiny pracovníkov médií, ktoré majú veľký dosah, a funguje od mája 2023. Druhým je jazyková poradňa, ktorá je v činnosti už 80 rokov v telefonickej podobe a od roku 2018 aj formou online chatu. Pri práci využívajú aj rôzne elektronické publikácie, časopisy alebo slovníky. Eva Skafte-Jensen hovorila o dánskom jazykovom poradenstve, ktoré je k dispozícii telefonicky štyri dni v týždni. V rámci neho okrem otázok jazykovej správnosti kladú veľký dôraz na otázky vplyvu angličtiny, na vulgárny jazyk, jazyk politikov alebo novinárov. V poslednom čase evidujú nárast otázok súvisiacich s rodovo neutrálnym jazykom, čo len odráža trendy v súčasnej spoločnosti a potrebu hlbšieho spracovania inkluzívneho jazyka. Okrem toho ich prácu tvorí aj popularizačná činnosť. Predpoludňajší blok ukončila Tiina Leemets z Estónska a Ondřej Dufek z Českej republiky, ktorí predstavili doterajšie výsledky ich spoločného projektu Erasmus+. Obe krajiny majú fungujúce jazykové poradenstvo a podobne ako ostatní aj oni sa stretávajú s nedostatkom pracovníkov a najmä s malým záujmom mladšej generácie. Preto je cieľom projektu vytvoriť školiaci program pre potenciálnych pracovníkov jazykových poradní. Okrem toho si kladú za cieľ vyvinúť jednotné štandardné postupy, ktoré budú využívať jazykové poradne v Európe. V rámci svojho príspevku ukázali výsledky prvej fázy pilotného projektu – analýzu dotazníkového prieskumu zameraného na pracovníkov jazykových poradní.

Príspevok Rolanda de Bontha z Holandska bol koncipovaný širšie, neprezentoval jazykové poradenstvo, ale súčasný výskum historickej holandčiny. Informoval o prameňoch, ktoré sú kľúčové pre historický výskum holandčiny, ako napr. historické slovníky, korpusy historických textov a podobne. V nasledujúcom vystúpení Urška Vranjek Ošlak zo Slovinska hovorila o role jazykového poradenstva pri kodifikácii. Jazyková poradňa predstavuje bohatý zdroj jazykových problémov získaných od používateľov, ktoré je potrebné riešiť aj v rámci jazykových príručiek. Poukázala na to, že v Slovinsku sa na základe týchto podnetov snažia upraviť už existujúce jazykové príručky. Blok uzavrel Martin Beneš z Ústavu pro jazyk český AV ČR s témou hľadania najvhodnejšieho spôsobu spracovania variantnosti a defektnosti v českých nominálnych paradigmatách na stránke českej Internetovej jazykovej príručky. Poukázal na potrebu zostavovať paradigmy

na základe empirických, nie systémových kritérií. Pri presadzovaní empirického kritéria zdôraznil potrebu práce s jazykovými korpusedmi.

Posledný blok konferencie pozostával z troch príspevkov. Aurelija Dvylyté a Sigita Sereikienė z Litvy sa zamerali najmä na citlivý a inkluzívny jazyk v rámci jazykovej praxe a ukázali, aké slová sa v litovčine (podobne ako v slovenčine) považujú za menej vhodné (napr. *postihnuty*) a ako sa nahrádzajú (napr. *zdravotne znevýhodnený*), a teda ako sa odporúča pracovať s podobnými výrazmi. Barbora Martinkovičová a Hana Mžourková z Ústavu pro jazyk český AV ČR predstavili portál dotazy.ujc.cas.sk. Ide o lingvisticky štruktúrovanú databázu otázok, v ktorej sú zaznamenané už zodpovedané otázky z českej jazykovej poradne. Databáza je určená lingvistom na ďalší výskum, ale aj širokej verejnosti. Konferenciu uzavrel Jóhannes B. Sigtryggsson príspevkom o jazykovom poradenstve na Islande, ktoré funguje podobne ako v ostatných krajinách prostredníctvom telefonátov alebo e-mailov, v posledných rokoch aj prostredníctvom rôznych elektronických databáz, napríklad terminologickej databázy, pravopisného slovníka alebo databázy používania jazyka, ktorej základom sú práve otázky adresované jazykovej poradni. Autor spomenul aj snahu upraviť súčasné pravidlá islandského pravopisu tak, aby boli viac prístupné pre používateľov a aby boli lepšie prepojené so súčasnými modernými technológiami.

Po každom prezentovanom príspevku nasledovala diskusia a aj posledná hodina online podujatia bola venovaná záverečnej diskusii, počas ktorej odznelo množstvo zaujímavých podnetov z oblasti budovania databáz s najčastejšími otázkami a odpoveďami, ako rozvoj elektronizácie mení poradenskú činnosť, ktorá je vo veľkej miere tvorená mailovou komunikáciou, a aký vplyv bude mať umelá inteligencia. Referujúci na záver vyslovili podporu všetkým kolegom.

Okrem toho, že na seminári sme si navzájom vymieňali svoje skúsenosti, fungovanie a postupy, zaujímavým bolo zistenie, že všetci sa stretávajú s podobnými typmi pýtajúcich sa či záujemcov o jazykové poradenstvo a napriek tomu, že hovoríme rozličnými jazykmi, jazykové otázky a problémy máme podobné, napr. otázky správnosti, spisovnosti výrazov, zápisu vlastných mien, skloňovania cudzích mien, adaptácie prevzatých slov a ich podoby v domácom jazyku, rodovo neutrálneho či citlivého jazyka. Konferencia priniesla mnoho podnetov na zlepšenie a zefektívnenie jazyko-

vého poradenstva (aj) na Slovensku. V závere by sme rady poďakovali za hladký priebeh seminára bez väčších technických problémov a za možnosť zúčastniť sa ho, predstaviť prácu jazykovej poradne nášho ústavu a získať prehľad o príbuzných pracoviskách v iných európskych krajinách.

Daša Cimermanová

Kristína Piatková

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Životný míľnik Ľubice Dvornickej

V nadväznosti na krátku pripomienku životného jubilea v predchádzajúcom čísle Kultúry slova (2023, č. 5) spomenieme v laudácii stručné biografické údaje o jubilantke Mgr. Ľubici Dvornickej, dlhoročnej pracovníčke dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

Ľubica Dvornická sa narodila 27. októbra 1963 v Trnave, v tomto kraji so špecifickou hovorenou podobou slovenčiny ostáva do dnešných dní zakotvená bydliskom, vlastným jazykom vo svojej dvojjednosti, ale aj profesijným záujmom o tzv. trnafčinu a opakovanými návratmi k nej. Osobnostné koreničky od jej detstva vyživuje neďaleký Zvončín, obec, kam sa vracia k predkom rodinnej histórie po praslici. Výdatný je aj jej staropazovský otcovský prameň z tzv. Dolnej zeme, v detstve živený ešte v úzkom kontakte s mamicou, ktorá ju malinkú pestovala slovami *Hajšov, babajšov, gďe som koňa najšov...*

Po štúdiách na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1983 – 1988, kde ju nadechlo štúdium slovenského jazyka a literatúry aj ruského jazyka a kde si neskôr rozšírila vzdelanie o absolútorium v odbore latinský jazyk (1995), nastúpila na študijný pobyt (1988 – 1991) medzi lingvistov do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Od r. 1992 bola prijatá ako odborná pracovníčka do nárečového oddelenia a tomuto miestu ostala až doteraz verná. V období jej nástupu (no nielen vtedy) sa diali v dialektologickom bádani veľké veci. Ľuba bola ich súčasťou. Ako adeptka vo vedec-kom výskume stála pri začiatkoch prenikania počítačových technológií do našej lingvistiky – spolupracovala na prepise hotového rukopisu 1. zväzku

Slovníka slovenských nářečí do elektronickej podoby. Medzičasom „vyrástla“ na autorku s najväčším percentuálnym podielom slovníkových hesiel v 2. a 3. zväzku slovníka a zároveň sa podieľa na kolektívnych redakčných prácach tohto lexikografického diela. Ako spoluautorka 3. zväzku Slovníka slovenských nářečí bola v r. 2021 ocenená výročnou cenou Literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru. Na prelome milénia, keď sa začal budovať digitálny Archív nářečových textov, vznikajúci ich prepisom do elektronickej podoby, spracúvala texty z tekovskej a čiastočne aj zo zvolenskej nářečovej oblasti, samozrejmosťou boli prepisy vlastných nářečových nahrávok a textové prírastky do digitálneho archívu z trnavských nářečí. Skúsenosti s pramenným materiálom využila najnovšie pri široko koncipovanom monografickom opise tekovských nářečí v súvislosti s hudobnou tradíciou severného Tekova (v tlači). Svoj vzťah k nářečiam i k svojej rodnej trnavčine dokazuje nielen svedectvom autochtóna a vzácnej prispievateľky do pramenných fondov, ale aj množstvom odborných a vedeckých textov z oblasti dialektológie a nářečovej lexikológie, pričom nářečovú slovnú zásobu predstavuje v nich aj z pohľadu medzijazykových kontaktov a areálovej lingvistiky. Od svojho nástupu na pracovisko je L. Dvornická pravidelnou prispievateľkou do časopisu *Kultúra slova*, predovšetkým do obľúbenej rubriky *Zo studnice rodnej reči*, približujúcej čitateľom najmä slovenskú dialektovú lexiku. Doteraz v rubrike publikovala 18 popularizačne ladených textov na vskutku príťažlivé témy, ktoré sa neskôr dostali do súborných vydaní knižnej série *Zo studnice rodnej reči* (2005, 2014, 2023). Ľuba Dvornická spolupracovala aj na veľkom atlasovom projekte *Celokarpatský dialektologický atlas* (vychádzal v r. 1987 – 2003) a autorsky pripravila do jeho 6. zväzku (vydanom v Budapešti v r. 2001) mapy č. 22 (poroda ovcy s korotkej šerstju) a č. 23 (Birka), predstavujúce časť slovnej zásoby pastierskych oblastí v karpatskom jazykovom priestore. Od r. 2016 pracuje ako spoluriešiteľka grantovej úlohy na medzinárodnom projekte *Slovanský jazykový atlas*. Navonok a pre bibliografické vykazovanie redakčných prác neviditeľne, ale svedomito reviduje, koriguje a dopĺňa pramenný nářečový materiál zo slovenského územia, ktorý sa následne spracúva v medzinárodných kolektívoch na jazykových mapách, v indexoch a odborných komentároch tohto mnohozväzkového lingvistického makroatlasu, opisujúceho jazykové javy zemepisných nářečí všetkých slovanských jazykov.

Symptomatickým vyjadrením vzťahu k rodnej slovenčine sú jubilantkine každoročné aktivity v odbornej porote súťaže *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko* pri posudzovaní už stoviek žiackych a študentských literárnych prác.

Naša kolegyňa Ľ. Dvornická je spoľahlivou spolupracovníčkou a partnerkou v odbornej diskusii, pretože – podľa dávnych slov H. Gavloviča – „v každom koncepte nalezne matériu inú“. Pod jej redakciou a s jej edičným vkladom vyšli v spolupráci súborné knižné publikácie na počesť jubilantov *Tradícia v slove, slovo v tradícii. Inšpiratívny Jozef R. Nižnanský* (2007) a *Poklady pod povrchom slov ukryté. Výber z diela A. Ferenčíkovej* (2019). K nim prechováva vrúcny vzťah a oni ju láskavo formovali na ceste za poznaním slova nielen v zemepisných súvislostiach.

Výpočet pracovných výsledkov jubilantky nie je zďaleka kompletný. Možno len naznačuje jej široký tematický potenciál, pracovitosť a tvorivú invenciu. Nijako malou však nie je pre nás jej priateľská a dobrosrdečná nátura, ochota, veselosť či občasná tichá melanchólia, zmysel pre povinnosť, túžba po krásе, spravodlivosti i ľudskom teple. Za tie spoločné chvíle i za prínos do rozvíjania dialektologického bádania v rovnocennom dialógu jej úprimne ďakujeme.

... A dnes si naša oslávenkyňa opäť spomína na mamicine slová, ktoré šťastná odovzdáva svojej vnučke, aby sa nepreťali južanské rodové nitky, pretože „táto voda bola naozaj čosi iné ako obyčajná živina“ (Exupéry).

Milá Lubka, prijmi od nás, kolegov a priateľov v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, pri vzácnej príležitosti svojej okrúhliny srdečné blahoželanie, aby si zažívala ešte dlho plnosť zdravia, mala optimistickú myseľ, veľa síl na nové životné výzvy i udalosti v kruhu svojich najbližších. Aby Ťa naplňala radosť, poznanie, nové príjemné zážitky s ľuďmi a miestami sveta. Aby Ťa povzbudzovalo slovo, ktoré je vyjadrením živého vzťahu k človeku a k ľuďom. Ako žičenie do ďalších dní a rokov pripájame pozdrav *Daj, Bože, zdravinka dobrého!*

A. D. 2023 AMICI ET COLLEGAE

Katarína Balleková
Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

SPYTOVALI STE SA

Zdrobnenina od podstatného mena *trh*. – Volajúci do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV sa pýtal, ako sa utvorí zdrobnenina od slova *trh*. Podoba *trhík* použitá na plagáte v slovnom spojení *vianočný trhík* mu totiž „klala oči“.

Od jednoslabičných, ale aj niektorých viacslabičných neživotných podstatných mien mužského rodu zakončených na jednu spoluhlásku, prevažne od názvov vecí, sa tvoria deminutíva pomocou prípony *-ok*, napr. *dub* – *dúbok*, *čln* – *člnok*, *breh* – *briežok*, *pluh* – *plúžok*, *kameň* – *kamienok*. Zdrobnené slová sa tvoria aj príponami *-ik/-ík*, napr. *chlieb* – *chlebič*, *most* – *mostík*. Prípona *-ik* býva častejšia ako prípona *-ok* pri označeniach vecí zakončených na skupinu spoluhlások: *park* – *parčik*, *necht* – *nechtík*, a v slovách s pohyblivým *e* alebo *o*: *ker* – *krík*, *kotol* – *kotlík*, *vietor* – *vetrík* (porov. J. Horecký, Slovenská lexicológia I. Tvorenie slov, 1971). Zároveň dochádza na konci slovtvorného základu k hláskovým zmenám. Ide o striedanie (alternáciu) spoluhlások *ch/š* a *h/ž* pred príponou *-ok*: *vrch* – *vršok*, *kruh* – *krúžok*, *plech* – *pliešok*, *hrach* – *hrášok*, *pruh* – *prúžok*, a spoluhlásky *k/č* pred príponou *-ik/-ík*: *park* – *parčik*, *tík* – *tíčik*. Okrem toho sa môže pred príponou *-ok* predlžovať samohláska (na dlhú samohlásku alebo dvojhlásku) alebo spoluhláska *l, r* v koreni slova: *hrad* – *hrádok*, *žlab* – *žliabok*, *breh* – *briežok*, *chlp* – *chĺpok*. Pred príponou *-ik* nastáva opačná zmena, dvojhláska sa zvyčajne skraca na samohlásku – *chlieb* – *chlebič*, *nôž* – *nožík*, *stôl* – *stolík*. Nejde však o pravidelnú zmenu, zmena v dĺžke nemusí nastať, napr. *park* – *parčik*, *prút* – *prútik*.

Ako sa utvorí zdrobnený výraz od podstatného mena *trh*? Ak uplatníme spomenuté postupy, potom pridaním prípony *-ok* vznikne slovo *třžok*, v ktorom nastali zmeny v hláskach *r* a *h*: *r* → *ř* a *h* → *ž*. Podobne vznikla napríklad aj zdrobnenina *vřšok* zo slova *vrch*. Nemožno však vylúčiť ani podobu *třžik* ako *tík* – *tíčik*, *krk* – *krčik* (i *krčok*). V slovníkoch sú spracované viaceré variantné podoby deminutív, napr. *hriech* – *hriešik/hriešok*, *krk* – *krčok/krčik*, *most* – *mostík/môstik*, *pluh* – *plúžik/plúžok*, *pruh* – *prúžok/prúžik*, *smrek* – *smriečok/smriečik*.

Zdrobneniny od slova *trh* sú veľmi zriedkavé. Je zaujímavé, že v korpuse¹ a rovnako aj na internetových stránkach je v súčasnosti zo všetkých zdrobnených podôb najviac dokladov na podobu *tržik* ako *parčik*, *nechtik* (zhodne okolo 20), ktorá je zo slovotvorného hľadiska tiež v poriadku. Slovo *tržik* sa dnes vyskytuje v korpusových textoch i na internete len dvakrát a výraz *třžok* ani raz. Podoba *trhik*, ktorá sa nepáčila volajúcemu, nezapadá do systému tvorenia slovenských zdrobnenín. V našich korpusoch sa dnes na ňu nenachádza žiadny doklad.

Na záver dodávame, že aj keď je možnosť tvorby slov takpovediac nekonečná a slová *třžok*, *tržik* i *tržik* sú slovotvorne v poriadku, v prípade slova *trh* je lepšie vyjadriť informáciu o jeho veľkosti iným zaužívaným, i keď opisným spôsobom. Vyše dvetisíc korpusových dokladov ukazuje, že trh s malým počtom predajných stánkov sa v bežnej jazykovej praxi označuje slovným spojením *malý trh*. Úplne na záver možno ešte spomenúť zložené slovo *minitrh*, na ktoré nájdeme v korpuse a na internete doklady, napr. *Gazdovský dvor v Turčianskych Kľačanoch organizuje pre verejnosť Veľkonočné minitrhy. – ... až za ozrutný panelák v Ružovej doline, za ktorým sa skrýval minitrh s ovocím a zeleninou. – Poslanci Národnej rady mohli včera nakupovať na špeciálnom vianočnom minitrhu.*

Judita Páleníková
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, v. v. i. [cit. 30. 11. 2023].

PRIPOMÍNAME SI

10. november 2023

Životné jubileum slovenskej jazykovedkyne a pedagogičky **PaedDr. Renáty Hlavatej, PhD.** Po ukončení štúdia na Pedagogickej fakulte v Nitre v r. 1987 (slovenský jazyk a literatúra – dejepis) učila na stredných školách, od r. 1997 pôsobí na Katedre slovenského jazyka (dnes Katedre slovanských filológií) Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre ako odborná asistentka v študijnom odbore teória a dejiny slovenskej literatúry. Venuje sa štylistike, teórii textu a dynamike súčasnej slovenčiny. Vykonáva funkciu predsedníčky Jazykového odboru Matice slovenskej a je dlhoročnou členkou redakčnej rady Kultúry slova.

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Antroponymá typu <i>Antihamlet</i> , <i>Lžidimitrij</i> , <i>Pseudomaurikios/Pseudo-Maurikios</i> (o pravopisnej stránke kompozitívnych antroponým modifikovaných prefixmi/prefixoidmi).....	326
HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu štylisticky príznakových etnických a obyvateľských mien.....	12
HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu štylisticky príznakových etnických a obyvateľských mien. 2. časť.....	65
HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu štylisticky príznakových etnických a obyvateľských mien. 3. časť.....	129
JAKUBEK, Patrik: Niekoľko poznámok o miestnom názve <i>Šoporňa</i>	340
KAČALA, Ján: Neukazovacie druhy zámen ako formálne vetné členy.....	3
KAČALA, Ján: Pevnosť a voľnosť v slovoslede vedľajších vetných členov.....	257
KAČALA, Ján: Vetná pozícia a vetný člen.....	193
KRÁLIK, Ľubor: <i>Ketefete</i> : úvahy o jednom hapax legomenon.....	76
ŠIMON, František: <i>Šošovica</i> a <i>šošovka</i> v latinskej a slovenskej anatomickej nomenklatúre.....	205
ŠRAMEKOVÁ, Ivana: K potenciálnej variantnosti číslovkových tvarov <i>dvojsť</i> , <i>dvestý</i>	268
VALENTOVÁ, Iveta: O terénnom názve <i>Klanec</i>	82
VALENTOVÁ, Iveta: O vzniku názvu obce <i>Čereňany</i>	211
ŽIGO, Pavol: Výročie vzniku nášho ústavu.....	321

DISKUSIE

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Slovtvorná a syntaktická problematika kompozitívnych prídavných mien so slovtvornou štruktúrou podstatné meno + činné prídavné.....	285
--	-----

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Michal – VANČOVÁ, Iveta – ELIÁŠ, Pavol – LETZ, Dominik Roman: Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín. 6. Druhy rodov začínajúcich sa písmenami T – Z. Doplnky. 1. (A – C).....	22
KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Michal – VANČOVÁ, Iveta – ELIÁŠ, Pavol – LETZ, Dominik Roman: Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín. Doplnky. 2. (D – O).....	87

KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Michal – VANČOVÁ, Iveta – ELIÁŠ, Pavol – LETZ, Dominik Roman: Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín. Doplnky. 3. (O – Z).....	140
HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhé mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 1. Druhy začínajúce sa písmenami A – C ..	218
HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhé mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 2. Druhy začínajúce sa písmenami D – E ..	293
HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhé mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 3. Druhy začínajúce sa písmenami F – H ..	340

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

DVORNICKÁ, Eubica: <i>Strom ma korunu, drik a koreňe</i> (1. časť).....	155
DVORNICKÁ, Eubica: <i>Strom ma korunu, drik a koreňe</i> (2. časť).....	357
MIKOLAJOVÁ, Mária: <i>Každú ňedzeľu bula zabava...</i>	238
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Duóm hor nohami a gazďiná fposteli</i>	40
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: Keď to, čo nepripomína jedlo, sa predsa len dá zjesť ..	300
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: O názvoch gemerských polievok	103

ROZLIČNOSTI

<i>Krypto a krypto-</i> . J. Páleníková	64
Nové sloveso <i>hrotiť</i> . S. Duchková	366
Novšie významové vzťahy medzi výrazmi <i>rukávnik, rukávik, rukáv</i> . S. Duchková	309
O pomenovaní <i>food court</i> . J. Páleníková	244
Pár poznámok o slove <i>brownie/brownies</i> . D. Čimermanová.....	114
Pravopis názvov Bible a interpunkcia v biblických citáciách. S. Duchková..	47

SPRÁVY A POSUDKY

Jubilantka Eubica Balážová. L. Miháliková	169
Životný míľnik Eubice Dvornickej. K. Balleková.....	373
K jubileu Márie Šimkovej. K. Gajdošová	122
Nová popularizačná publikácia z oblasti etymológie. Ľ. Králik.....	172
Od paradigmy slova k jeho opisu alebo Oslavujeme s Janou Hašanovou. N. Janočková.....	247
Pozdravný list prof. Jánovi Doruľovi. P. Žigo.....	313
Profesor Pavol Žigo – neveriteľné – sedemdesiatročný. M. Chochoľ.....	117
Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesionálnych súvislostiach. I. Valentová.....	51
Správa z medzinárodného seminára o jazykovom poradenstve. D. Čimermanová, K. Piatková	370
Zastihla nás smutná správa. R. Hlavatá.....	314

SPYTOVALI STE SA

Cvičíme <i>sed-lahy</i> alebo <i>sedy-lahy</i> ? K. Piatková.....	317
<i>Freya – Freyin</i> či <i>Frein</i> ? K. Piatková.....	127
Konzekventný a konzekvenčný. S. Duchková.....	252
<i>Protireakcia</i> . J. Páleníková.....	56
<i>Rázcestník</i> . S. Duchková.....	190
Zdrobnenina od podstatného mena <i>trh</i> . J. Páleníková.....	376

Z WEBOVEJ PORADNE

<i>Dolupodpísaný</i>	58
<i>Monoklonálny a monoklonový</i>	60
Názov univerzity.....	254
Obyvateľské mená tvorené z názov zakončených na <i>-sk</i>	255
Písanie titulu <i>MBA</i>	59
Pravopis prídavného mena <i>svätý</i>	254
Prídavné meno tvorené z názvu <i>Hont</i>	59
Priezvisko <i>Murray</i>	128
Privlastňovacie prídavné mená.....	254
Rod názvu skupiny <i>Depeche Mode</i>	58
Rodina <i>Kaminski</i> ?.....	128
<i>Schengenský priestor</i>	58
Skloňovanie mena <i>Kreón</i>	255
Skloňovanie mena <i>Zoe</i>	58
Skloňovanie názvu <i>Metallica</i>	60
Skloňovanie názvu <i>Monar</i>	60
Skratka <i>PhD</i>	60
Slovesno-menný prísudok pri viacnásobnom podmete.....	61
Znenie príslovia.....	128

PRIPOMÍNAME SI	62, 192, 256, 320, 378
-----------------------------	------------------------

Index 57. ročníka.....	382
Informácie autorom.....	64
Obsah 57. ročníka.....	379

Index 57. ročníka

B

BALÁŽOVÁ, Ľubica, medailón 169 – 171
brownie/brownies, význam a používanie 114 – 116

Č

Čereňany, pôvod názvu 211 – 217

D

Depeche Mode, rod názvu 59
dialektológia: názvy gemerských polievok 103 – 113; netradičné názvy jedla 300 – 308; pomenovania lenivej osoby v slovenských nárečiach 40 – 46; pomenovania tanca, spevu a zábavy v slovenských nárečiach 238 – 243; pomenovania častí stromu, 1. časť 155 – 163, 2. časť 357 – 365
dolupodpísaný, význam a používanie 58
DORUĽA, Ján, pozdravný list 313
DORUĽA, Ján, pripomienka 256
dvojstý, význam a používanie 268 – 284
DVORNICKÁ, Ľubica, medailón 373 – 375
DVORNICKÁ, Ľubica, pripomienka 320

F

food court, význam a používanie 244 – 246
Freja, prívlastňovacie prídavné meno 127

H

HAŠANOVÁ, Jana, medailón 247 – 251

HLAVATÁ, Renáta, pripomienka 378
Hont, význam a používanie 59 – 60
hontiansky, význam a používanie 59 – 60
hrotiť, význam a používanie 366 – 369

I

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária, pripomienka 63

K

Kaminski, pomenovanie rodiny 128
Klanec, význam a používanie 82 – 86
Kolumbijská univerzita, pravopis 254
KRÁĽ, Ábel, nekrológ 314 – 316
KRÁĽ, Ábel, pripomienka 192
KRASNOVSKÁ, Elena, pripomienka 192
KREKÁŇOVÁ, Ivana: Etymológia záhadná aj zábavná. Pôvod slov od algoritmu po zavináč, recenzia 172 – 189
Kreón, skloňovanie 255
krypto, význam a používanie 164 – 168
krypto-, význam a používanie 164 – 168

L

Ľah-sed, význam a používanie 317 – 319
Language consultations: Traditions and current trends. Správa z medzinárodného seminára o jazykovom poradenstve 370 – 373

M

Malohont, význam a používanie 59 – 60

malohontský, význam a používanie
59 – 60

MBA, pravopis 59

medailóny: BALÁŽOVÁ, Ľubica
169 – 171; DORUĽA, Ján 313;
DVORNICKÁ, Ľubica 373 – 375;
HAŠANOVÁ, Jana 247 – 251;
ŠIMKOVÁ, Mária 122 – 126; ŽIGO,
Pavol 117 – 121

Metallica, skloňovanie 60

Monar, skloňovanie 60

monoklonálny, význam a používanie
60 – 61

monoklonový, význam a používanie
60 – 61

morfológia: potenciálna variantnosť
číslovkových tvarov *dvojtý*, *dvestý*
268 – 284

Murray, skloňovanie 128

N

nekrológ: KRÁĽ, Ábel 314 – 316

O

onomastika: názov *Klanec* 82 – 86;
názov *Čereňany* 211 – 217; názov
Šoporňa 340 – 347

P

PhD., pravopis 60

podpísaný, význam a používanie 58
pravopis: antroponymá typu *Antihamlet*,
Lžidimitrij, *Pseudomauríkios*,
Pseudo-Mauríkios 326 – 339; názov
svätý 254 – 255; prídavné meno
schengenský 58; štylisticky prízna-
kové a obyvateľské mená, 2. časť 65 –
81, 3. časť 129 – 139; ustálené názvy
prekladov Biblie a interpunkcia

v biblických citáciách 47 – 50; veľké
písmená v štylisticky príznakových
a obyvateľských menách 12 – 22

PRIPOMÍNAME SI: DVORNICKÁ,
Ľubica 320; HLAVATÁ, Renáta 378;
KRÁĽ, Ábel 192, KRASNOVSKÁ,
Elena 192; SLANČOVÁ, Daniela
256, DORUĽA, JÁN 256;
ŠUFLIARSKA, Alexandra 62,
ZVONČEKOVÁ, Dáša 62 – 63,
IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária 63
privlastňovacie prídavné mená 254
protireakcia, význam a používanie 56
– 57

R

rázcestník, význam a používanie 190
– 191

recenzie: KREKÁŇOVÁ, Ivana: Ety-
mológia záhadná aj zábavná. Pôvod
slov od algoritmu po zavináč 172
– 189; ŽENUCH, Peter: Slováci
a slovenčina v jazykovo-historických
a konfesijných súvislostiach 51
– 55

rozcestník, význam a používanie 190
– 191

rukáv, význam a používanie 309 – 312

rukávik, význam a používanie 309 –
312

rukávník, význam a používanie 309 –
312

S

sed-lah, význam a používanie 317 –
319

schengenský, *sch. priester*, *sch-á oblast'*,
pravopis 58

skloňovanie: meno *Zoe* 58

SLANČOVÁ, Daniela, pripomienka 256
správy: Language consultations:

Traditions and current trends. medzinárodný seminár o jazykovom poradenstve 370 – 373

svätý, pravopis 254 – 255

syntax: neukazovacie druhy zámen ako formálne vetné členy 3 – 11; pevnosť a voľnosť v slovoslede vedľajších vetných členov 257 – 267; slovesnomenný prísudok pri viacnásobnom podmete 61; vetná kompozícia a vetný člen 193 – 204

ŠIMKOVÁ, Mária, medailón 122 – 126

Šoporňa, pôvod názvu 340 – 347

ŠUFLIARSKA, Alexandra, pripomienka 62

T

terminológia: druhové mená cudzokrajných cievnatých rastlín, 1. Druhy začínajúce sa písmenami A – C 218 – 237, D – E 293 – 299, F – H 348 – 356; nové a revidované slovenské

mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín, druhy rodov (T – Z), doplnky I (A – C) 22 – 39, doplnky 2 (D – N) 87 – 102, doplnky 3 (O – Z) 140 – 154; šošovica a šošovka v latinskej a slovenskej anatomickej nomenklatúre 205 – 218

trh, význam a používanie 376 – 377

tržík, význam a používanie 376 – 377

tvorenie slov: obyvatel'ské mená utvorené z názvov zakončených na *-ok* 255

Z

Zoe, skloňovanie 58

ZVONČEKOVÁ, Dáša, pripomienka 62 – 63

ŽEŇUCH, Peter: Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesionálnych súvislostiach, recenzia 51 – 55

ŽIGO, Pavol, medailón 117 – 121

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300